

***Statenstuk* 2009-372**

Actieplan Klimaat en Energie 2009

Voorgestelde behandeling:

- Statencommissie Omgevingsbeleid op 1 april 2009
- provinciale staten op 22 april 2009
- fatale beslisdatum: 3 maart 2009

Behandeld door de heer W. Huizing, telefoonnummer (0592) 36 58 07, e-mail w.huizing@drenthe.nl
Portefeuillehouder: mevrouw T. Klip-Martin

Inleiding

Uw staten hebben op 26 juni 2008 het programma Klimaat en Energie vastgesteld. Het programma bevat de ambities en doelen voor klimaat en energie, de uitvoeringsstrategie volgens het stramien van mitigatie, adaptatie en participatie en een financiële reservering voor de periode 2008–2011 uit het Stimuleringsfonds Drentse projecten. Voor de uitvoering van het programma stellen wij jaarlijks een actieplan op. Het actieplan dat nu voorligt betreft het jaar 2009. Het actieplan is voor advisering ook voorgelegd aan de Adviescommissie voor de Fysieke Leefomgeving.

Na het vaststellen van het programma bleek het niet mogelijk te zijn nog een actieplan op te stellen voor de resterende periode over 2008. Hierover bent u geïnformeerd bij brief van 12 november 2008. In deze brief is aangekondigd een overzicht te zullen opstellen met de beleidsinspanningen en projecten die in 2008 zijn uitgevoerd. Bedoeld overzicht is, tezamen met de resultaten van een uitgevoerde evaluatie van de voorloper van het programma Klimaat en Energie, de nota Energiek Drenthe, toegezonden bij brief van 10 december 2008. In deze brief is toegezegd dat uw staten een kwantitatieve evaluatie van de beleidsinspanningen in 2008 zullen ontvangen in het voorjaar van 2009. Het betreft de toepassing van de monitoringssystematiek Carbon. Hierop wordt nader ingegaan in paragraaf 4, onderdeel Instrumenten, van het actieplan.

Tijdens de besprekingen over het programma en voornoemde documenten in de vergaderingen van uw staten en de Statencommissie Omgevingsbeleid, is vanuit uw staten de wens naar voren gekomen, om op actieve wijze betrokken te worden bij de uitvoering van het programma. In het bijzonder wordt dan bedoeld op de prioriteiten en de criteria, om te komen tot een zorgvuldige besteding van de gereserveerde middelen uit het Stimuleringsfonds Drentse projecten, waarvoor de verantwoordelijkheid bij uw staten ligt. Daarom is de Werkgroep Omgevingsbeleid uit uw staten enkele malen betrokken geweest bij het opstellen van het actieplan, zijn op 14 januari jl. de projecten uit 2008 toegelicht voor de commissie en was er op 25 februari jl. een excursie in de provincie voor de leden van de commissie.

Nadere informatie is vanzelfsprekend te vinden in het actieplan. Er is echter een paar zaken die het waard zijn om in deze beleidsbrief nader toe te lichten. Het betreft de gevolgen van de huidige economische recessie, de uitwerking van de MAP-aanpak uit het programma naar deelprogramma's, de flexibiliteit in het actieplan en de financiën.

Advies

1. Instemmen met het actieplan Klimaat en Energie 2009.

Beoogd effect

Bijdragen aan de realisatie van de doelen in het programma Klimaat en Energie.

Argumenten

Het actieplan biedt een goede basis voor een zorgvuldige besteding van de gereserveerde middelen uit het Stimuleringsfonds Drentse projecten aan projecten en initiatieven die bijdragen aan de realisatie van de doelen in het programma Klimaat en Energie.

Uitvoering

Zie hiervoor het actieplan.

Communicatie

In paragraaf 4 van het actieplan wordt hierop ingegaan onder het onderdeel Communicatie instrumenten.

Bijlagen

1. Actieplan Klimaat en Energie 2009
2. Brief aan de AFLO

Ter inzage in de leeskamer

Niet van toepassing.

Assen, 11 maart 2009

Kenmerk: 11/5.4/2009002249

Gedeputeerde staten van Drenthe,

mevrouw A. Haarsma, voorzitter

mevrouw J.M. Imhof, secretaris

cvd/coll.

Economische recessie

De gevolgen van een economische recessie beginnen steeds beter zichtbaar te worden, ook in Drenthe. De economische vooruitzichten zijn op dit moment niet goed. In het kader van het actieplan hebben wij nagedacht over de mogelijke betekenis ervan voor het beperken van de gevolgen van de economische recessie. Uitgaande van de toetsingscriteria zoals deze onlangs zijn geformuleerd door de voorzitter van de SER, de heer A. Rinnooy Kan, (Trefzeker, Tijdig en Tijdelijk), lijkt een bijdrage van het actieplan vooral te kunnen zitten in het versneld uitvoeren van isolerende en duurzaamheidsmaatregelen aan bestaande bouwwerken, met name de woningbouw. Maatregelen gericht op het verduurzamen en energiezuiniger maken van bestaande woningen zijn namelijk relatief snel tot uitvoering te brengen en komen direct ten goede aan een sector die op dit moment zwaar wordt getroffen. Het "100.000 woningenplan" zal daarin een belangrijke rol spelen. In een bestuurlijk overleg dat op 6 februari jl. is gehouden met de bestuurders van de Drentse gemeenten en waterschappen, werd deze prioriteit onderschreven. De komende tijd zullen wij, gezamenlijk met onze partners, dit verder gaan invullen. Dit kan ertoe leiden dat, gaande de looptijd van het actieplan, het accent (nog) sterker wordt gelegd bij maatregelen in de bestaande bouw.

In het programma Klimaat en Energie is aangegeven dat een cofinancieringsrichtlijn geldt van 1: 4 (elke euro aan provinciaal geld leidt tot een totale investering van € 4,-). Dit uitgangspunt is geformuleerd in de voorzomer van 2008, een tijd waarin de economische situatie volstrekt anders was dan de huidige. Er is nu behoefte aan een meer flexibele en ruimhartige invulling van deze richtlijn. Wij menen dat zowel het actief betrekken van externe partijen in de uitvoering, als het stimuleren van de gewenste versnelling in het realiseren van de verduurzaming van de energiehuishouding, wordt vergemakkelijkt door een dergelijke versoepeling. Immers, voortvarend samen aan de slag gaan en het snel boeken van zichtbare resultaten in 2009 wegen zwaarder dan het extra investeren van tijd in het maken van financiële arrangementen die voldoen aan eerdergenoemde cofinancieringsrichtlijn. Wij stellen voor daarbij een richtlijn te hanteren van 1:4 tot 1:2. Per jaar zal in de evaluatie inzicht worden gegeven in de totale uitgelokte investeringen. Het moge duidelijk zijn dat deze versoepeling wel leidt tot een lager totaalbedrag aan uitgelokte investeringen.

Van Milieuactieplan (MAP) naar deelprogramma's

De MAP-aanpak omvat de drie pijlers waarop het programma is gestoeld.

- Mitigatie voor het beperken van de uitstoot van broeikasgassen.
- Adaptatie voor aanpassen van onze leefomgeving aan klimaatverandering.
- Participatie om de gezamenlijke verantwoordelijkheid van de betrokken partijen te benadrukken.

Bij het opstellen van het actieplan ontstond de behoefte om meer focus aan te brengen in de uitvoering. Alleen dan is het namelijk mogelijk om 'grote klappen' te kunnen maken. Dat kunnen projecten zijn die op korte termijn zichtbare resultaten opleveren die aantoonbaar bijdragen aan het behalen van de doelstellingen, zoals investeringen in energiebesparing in de gebouwde omgeving, maar ook inspanningen in de voorbereidende sfeer in beloftevolle maatregelen of projecten die pas over enige tijd bijdragen aan het behalen van de doelen, zoals geothermie of de grootschalige inzet van groen gas. Ook bestond de indruk dat het doorvoeren van de MAP-aanpak de kansen voor een integrale, doelgroepgerichte en gebiedsgerichte aanpak onbedoeld zou kunnen inperken.

Door het instellen van vijf deelprogramma's is meer focus aangebracht in de uitvoering. Het betreft de deelprogramma's:

- Bouwen
- Diep onder Drenthe
- (Kennis)economie
- Water en Klimaatlandschappen

Flexibiliteit in de uitvoering

Vooral het samenwerken met andere partijen vraagt om een flexibele uitvoering van het programma. Immers, op voorhand is niet duidelijk welke partners, met welke inzet van mensen en middelen, een bijdrage kunnen en willen leveren aan (een deel van) de uitvoering. Overleg en onderhandelingen zijn nodig om tot afspraken te komen over de benodigde inzet van menskracht en middelen, naast de provinciale inzet en middelen. Er is in de praktijk sprake van ideeën, initiatieven en projecten in verschillende stadia van concreetheid. Dit varieert van een allereerste charmant idee, waarvan het nog zeer de vraag is of dit uitvoerbaar is, tot een concreet projectvoorstel, met een afgeronde financiering, waar alle betrokkenen mee hebben ingestemd. Het is niet praktisch en effectief om al deze onderwerpen te beschrijven in het actieplan. Uitwisseling tussen verschillende 'niet-harde' voorstellen moet mogelijk blijven, binnen de kaders van het programma. Van de 'harde' projecten is, ter illustratie, voor elk deelprogramma een aantal voorbeelden gegeven in hoofdstuk 6 van het actieplan.

Flexibiliteit is ook nodig om te kunnen inspelen op nieuwe ontwikkelingen in rijksbeleid of in afspraken die bijvoorbeeld in noordelijk verband worden gemaakt. Bovendien komen steeds nieuwe oplossingen beschikbaar die wellicht aantrekkelijker zijn dan bestaande oplossingen.

In het actieplan wordt gestuurd op het halen van de doelen en de samenhang daartussen. Wij werken daarbij van "buiten naar binnen" en zoveel mogelijk vraaggestuurd. De provinciale kaders hiervoor zijn vastgesteld in het programma Klimaat en Energie. Per deelprogramma zijn de doelen geformuleerd voor de korte en langere termijn. Die doelen zijn sturend in de uitvoering. Met flexibiliteit spelen wij in op veranderende inzichten, de inzet van onze partners, actuele ontwikkelingen en nieuwe kansen.

De behoefte aan flexibiliteit heeft ertoe geleid dat het actieplan is opgebouwd uit vijf deelprogramma's, die elk weer bestaan uit twee tot vijf speerpunten. Per speerpunt worden in algemene zin, de op dit moment geplande activiteiten en resultaten voor 2009 beschreven, alsmede de (deels geschatte) benodigde provinciale financiën. De praktijk zal waarschijnlijk uitwijzen dat sommige van deze activiteiten, om diverse redenen, niet tot concrete uitvoering gaan komen en vervangen worden door andere, wel haalbare initiatieven.

Financiën

Voor uitvoering is in het programma Klimaat en Energie tot en met 2011, uit het Stimuleringsfonds Drentse projecten, € 22,6 miljoen gereserveerd. Voor 2009 is € 6,7 miljoen gereserveerd. Hiervan is € 4,7 miljoen voor mitigatie, € 1,6 miljoen voor adaptatie en € 0,4 miljoen voor participatie. Het betreft hier cofinanciering, met de kanttekening dat hiervoor aandacht is gevraagd voor het oprekken van de cofinancieringsfactor. Een flexibele wijze van uitvoering vraagt ook om een flexibele inzet van de beschikbare middelen, waarbij kan worden geschoven tussen de MAP-pijlers.

Een deel van de middelen voor 2009 wordt ingezet voor projecten en initiatieven waarover al afspraken of toezeggingen zijn gedaan (met uitvoering Nota energiek Drenthe), of het initiatief op dit moment (nog) bij de provincie ligt. Het andere deel van de middelen voor 2009 wordt beschikbaar gesteld voor initiatieven van derden, in de vorm van een fonds, op basis van de Algemene subsidieverordening. Voor de beoordeling van aanvragen voor dit fonds zullen wij een aantal criteria formuleren die wij vaststellen in de vorm van een beleidsregel.

Eerstgenoemde middelen betreft een bedrag van € 4.746.000,--, het fonds omvat € 1.954.000,--. De scheiding hiertussen is niet absoluut en mede afhankelijk van het 'succes' van beide vormen van besteding.

Provinciale staten van Drenthe;

gelezen het voorstel van gedeputeerde staten van Drenthe van 11 maart 2009,
kenmerk 11/5.4/2009002249;

BESLUITEN:

I. in te stemmen met het actieplan Klimaat en Energie 2009.

Assen, 22 april 2009

Provinciale staten voornoemd,

, griffier

, voorzitter

cvd/coll.

Aan:
Adviescommissie voor de Fysieke Leefomgeving
t.a.v. de heer L. Schiltkamp

Assen, 12 maart 2009
Ons kenmerk 11/5.4/2009002249
Behandeld door de heer W. Huizing (0592) 36 58 07
Onderwerp: Actieplan Klimaat en Energie 2009

Geachte commissie,

Hierbij zenden wij u ter advisering het Actieplan Klimaat en Energie 2009 en de bijbehorende statenbrief. Dit stuk zal op 1 april 2009 worden voorgelegd aan de Statencommissie Omgevingsbeleid en op 22 april 2009 aan provinciale staten.

Hoogachtend,

gedeputeerde staten van Drenthe,

, secretaris

, voorzitter

Bijlage(n):
cvd/coll.

Programma Klimaat & Energie Actieplan 2009

Programma
Klimaat & Energie
Actieplan 2009

Gedeputeerde staten van Drenthe
Maart 2009

Colofon

Dit is een uitgave van de provincie Drenthe

Inhoud

1	Inleiding en kader	4
	Programmatische aanpak	4
	Wat willen we bereiken?	6
	Rollen Provincie	7
	Vijf deelprogramma's: alles op één hand kunnen tellen.	7
	Criteria voor provinciale inspanning	8
	Financiering	8
2	Werk in uitvoering: Wat gaan we doen?	9
	De verandergebieden	10
3	De deelprogramma's	11
	Diep onder Drenthe	12
	Kenniseconomie	16
	Bouwen	22
	Klimaatlandschappen	26
	Water	32
4	Instrumenten	35
	Beleidsinstrumenten	35
	Financiële instrumenten	35
	Ruimtelijke instrumenten	36
	Juridische instrumenten	36
	Communicatie instrumenten	36
	Monitoring en evaluatie	38
5	Begroting	39
	Bijlage: Projecten PKE	40

1 Inleiding en kader

Ten behoeve van de uitvoering van het Programma Klimaat en Energie (PKE) wordt ieder jaar een actieplan opgesteld. In de actieplannen wordt aangegeven welke inspanningen jaarlijks worden verricht om de in het PKE gestelde doelen te behalen. Het voorliggend actieplan schetst de inspanning die voor 2009 wordt voorzien, waarbij een doorkijk is meegenomen voor de jaren 2010 en 2011.

Met dit actieplan willen we snel concreet aan de slag. Dit betekent ook en met name, dat we als provincie andere partijen gaan helpen bij het uitvoeren van klimaatbeleid of het realiseren van initiatieven die bijdragen aan het realiseren van onze doelen.

In dit eerste actieplan hebben we in het bijzonder aandacht voor de rollen en taken van de provincie Drenthe. We zijn nadrukkelijk op zoek gegaan naar inspanningen waar de provincie een zo groot mogelijke toegevoegde waarde kan bieden. Dit doen we zowel in het realiseren van onze eigen beleidsdoelen als in het faciliteren en ondersteunen van de vele partners die wij zien in de uitvoering van het programma. Daarnaast is gezocht naar verbindingen met andere beleidsterreinen en provinciale programma's zoals het provinciaal meerjarenprogramma voor het landelijk gebied (PMJP), Drenthe doet er toe, en het Provinciehuis van Morgen. Immers, zoeken naar gedeelde belangen leidt tot wederzijdse versterking in de uitvoering van programma's en verhoogt de efficiëntie van de inspanningen. Dit hoeft niet altijd veel extra geld te kosten. Een aandachtspunt in dit actieplan is de weinig rooskleurige economische situatie waarin we ons bevinden. Het is een feit dat de provincie bij het behalen van deze doelstellingen sterk afhankelijk is van externe partijen, en dat de economische situatie daar gevolgen voor kan hebben. De economische omstandigheden vormen enerzijds een potentiële bedreiging, anderzijds doen zich (mogelijk) ook kansen voor om het werken aan een klimaatbestendig Drenthe te koppelen aan de gewenste versnelling en verduurzaming van economische ontwikkeling. Tijdens het opstellen van dit actieplan wordt er op Rijksniveau, in Noordelijk verband, in IPO-verband maar ook binnen onze eigen organisatie nagedacht welke maatregelen overheden kunnen nemen om deze economische versnelling te realiseren. Uitkomsten hiervan zijn nog niet bekend, en daarom nog niet in dit actieplan verwerkt. Indien zich op het gebied van Klimaat en Energie kansen voordoen benutten we deze. Deze lijn willen we vasthouden gedurende de looptijd van dit programma. De voortgang van het behalen van onze doelstelling wordt goed gevolgd en jaarlijks wordt de stand van zaken gerapporteerd.

Programmatistische aanpak

De mogelijkheden om energie te besparen, duurzame energie te produceren, kringlopen te sluiten en Drenthe ruimtelijk klimaatbestendig in te richten zijn legio. Veel partijen (zoals lokale overheden, bedrijven, woningbouwcorporaties, NGO's (niet-gouvernementele organisatie) en burgers) hebben expertise, ideeën en middelen om hieraan te werken en hebben aangegeven dit ook te willen doen. Als provincie willen we op een breed front partijen met goede ideeën en initiatieven helpen bij te dragen aan een klimaatbestendig Drenthe. Helpen doen we via onze rol als aanjager, facilitator en, daar waar nodig, het nemen van de regie om lokale initiatieven zo goed mogelijk op elkaar af te stemmen. En natuurlijk doen we dat ook met financiële middelen. Naast reeds geplande initiatieven, die veelal met partners in de omgeving worden uitgevoerd,

wordt ook ruimte gecreëerd voor nieuwe initiatieven. In 2009 wordt hiervoor de KUS-regeling (Klimaat Uitvoerings Subsidie) geopend.

De provincie heeft nadrukkelijk gekozen voor een uitvoerings*programma*. Dat heeft alles te maken met de aard van het klimaatvraagstuk. De provincie kan dat vraagstuk vanzelfsprekend niet alleen oplossen. Sterker nog: de reikwijdte van het provinciaal handelen is beperkt. Veel zal daarom afhangen van de andere verantwoordelijke partijen (gemeenten, waterschappen, marktpartijen, NGO's) die zelf ook klimaat en energiedoelen hebben geformuleerd. We kiezen er daarom voor om ons **samen met anderen** in te spannen om zo meer te kunnen bereiken. Voor Drenthe betekent dit dat we vooral verbindingen met onze omgeving moeten zoeken om onze doelen te bereiken, ondersteunde initiatieven zoals Energy Valley en BioEnergie Noord (BEN) helpen ons daarbij. Naast regionale inspanningen en projecten spannen we ons in om op nationale schaal wet- en regelgeving te stimuleren die in het belang is van een groeiende duurzame energie- en brandstofproductie. Daarbij kijken we, waar dat effectief is, ook over de grens naar ervaringen en ontwikkelingen.

Voor het samenwerken met andere partijen vraagt om een flexibele uitvoering van het programma. Dat is nodig omdat de beschikbaarheid van middelen (cofinanciering) naast de provinciale middelen onzeker is. Flexibiliteit is ook nodig om in te kunnen spelen op ontwikkelingen in Rijksbeleid of vanwege afspraken die in Noordelijk verband zijn gemaakt. Bovendien komen er steeds nieuwe oplossingen voor problemen beschikbaar die wellicht aantrekkelijker zijn dan bestaande oplossingen. We presenteren dus geen voorgeprogrammeerde 'projectenlijsten' maar we gaan sturen op het halen van onze doelen en de samenhang daartussen. We werken dus van "buiten naar binnen" en zo veel mogelijk vraaggestuurd.

De provinciale kaders hiervoor zijn vastgesteld in het PKE. Wij hebben een goed beeld gekregen waar voor Drenthe de kansen en uitdagingen liggen. In dit actieplan voor 2009 is dit verder uitgewerkt in vijf deelprogramma's, een bewuste keuze die we later in dit actieplan motiveren. Per deelprogramma hebben we doelen geformuleerd voor de korte en langere termijn. Die doelen zijn sturend in de uitvoering. Met flexibiliteit spelen we in op veranderende inzichten, actuele ontwikkelingen en nieuwe kansen. Per deelprogramma geven we aan waar we in 2011 willen staan en noemen we de belangrijkste projecten. Daarnaast creëren we ruimte voor nieuwe projecten die bijdragen aan het behalen van de doelen.

Naast de deelprogramma's beschrijft dit actieplan ook activiteiten die vooral als ondersteuning aan partners en projecten kunnen worden aangeboden. Het betreft instrumenten die vooral als katalysator van processen kunnen worden ingezet, zoals financiële fondsen. Indien bestaande instrumenten niet toereikend zijn ontwikkelen we nieuwe. In hoofdstuk 3 worden deze activiteiten nader uitgewerkt. De instrumenten(mix) die worden ingezet om deze activiteiten te kunnen uitvoeren wordt in hoofdstuk 4 beschreven. De begroting over 2009 van het actieplan is in hoofdstuk 5 opgenomen.

Wat willen we bereiken?

Met Grounds for Change als sturingsfilosofie is de MAP (Mitigatie, Adaptatie en Participatie) benadering, ofwel de Drentse MAPproach gepresenteerd. In het PKE zijn drie centrale doelen vastgelegd:

- Mitigatie: minder uitstoot broeikasgassen door een brongerichte aanpak
- Adaptatie: beter aanpassen aan veranderingen door een gebiedsgerichte aanpak
- Participatie: meer gezamenlijke verantwoordelijkheid door een actorgerichte aanpak

Illustratief: 'Broeikasgassen 'Drenthe en haar CO2'

Historische trends:

Het Drentse aandeel in de Nederlandse CO2 emissie is ongeveer 2,5%. In 1990 bedroeg de CO2-emissie 4,3 Miljoen ton (Mt), inclusief de emissie van 0,9 Mt CO2 als gevolg van veenoxidatie. 3,4 Mt CO2 was dus gerelateerd aan het gebruik van fossiele energie. In 2000 was de CO2 emissie gestegen tot 5,4 Mt. Daarna was er sprake van stabilisatie tot een lichte daling: in 2005 bedroeg de CO2 emissie 5.3 Mt.

2010-2011:

Het Drentse aandeel in de nationale CO2 emissie bedraagt ongeveer 2,5%. Een evenredige bijdrage van Drenthe aan de nationale Kyoto doelstelling betekent een Drents CO2 emissieplafond van 5,7 Mt in 2010. Nederland heeft berekend dat de Kyoto doelstelling wordt gehaald. Als we uitgaan van een constant aandeel van 2,5% van Drenthe in deze doelstelling haalt Drenthe "automatisch" de Kyoto doelstelling als de nationale doelstelling wordt gehaald. De afspraken gemaakt in het Energieakkoord Noord Nederland zijn stringenter: 4-5 Mt CO2 reductie in 2011 ten opzichte van 2007. Het Drentse aandeel daarin bedraagt ongeveer 25%. Dit betekent dat het CO2 emissieplafond van Drenthe aan het eind van de looptijd van dit programma ongeveer 4,1 Mt zal bedragen.

2020:

De programmadoelstelling van 30% CO2 reductie t.o.v. 1990 betekent voor Drenthe een CO2 emissieplafond van 3 Mt. De CO2 productie van 5,3 Mt in 2005 dient dus met 2,3 Mt te zijn verlaagd in 2020. Bovendien dient de eventuele groei van de CO2 emissie in de toekomst te worden gecompenseerd.

Op vele fronten is werk aan de winkel om Drenthe klimaatbestendig in te richten: energiebesparing is in alle sectoren een belangrijke en logische eerste stap. Wat we niet verbruiken, hoeven we ook niet te besparen. Er liggen vele kansen om het energiegebruik fors terug te dringen. Daarnaast is een flinke versnelling nodig om het percentage duurzame energie in de energievoorziening te laten groeien naar 20% in 2020 (ongeveer 20 PJ)¹.

1 In 1998 bedroeg het energiegebruik van Drenthe 68 PJ. Bij een veronderstelde groei van 1,5-2% per jaar leidt dit tot een energiegebruik van 100 PJ in 2020. 20% duurzaam is dan 20 PJ.

Rollen Provincie

De Provinciale Staten hebben onderzoek gedaan naar de positie, rollen en taken van Drenthe (Amen is geen Amsterdam, 2008). De uitkomsten van dit onderzoek staan aan de basis van de criteria die wij gebruiken om keuzes te maken in wat we als provincie doen binnen het programma Klimaat en energie en de rollen die we daarbij kunnen spelen. Uitgangspunt daarbij is: ‘decentraal wat kan, centraal wat moet’. De provincie ziet voor zichzelf de volgende rollen:

- *Integrale kaderstelling*: de provincie is verantwoordelijk voor (gedragen) visieontwikkeling, het aangeven van heldere kaders en het bewaken daarvan.
- *Programmeren en contracteren*: de provincie zorgt voor een goed uitvoeringsprogramma en stimuleert/coördineert de vorming van bovenlokale consortia en het maken van afspraken over de uitvoering.
- *Regisseren in de uitvoering*: de provincie zorgt voor handhaving van de kaders, hakt daar waar nodig knopen door, levert de benodigde instrumenten en zorgt voor coördinatie in de uitvoering.
- *Financier*: de provincie draagt met financiële middelen bij aan de uitvoering van het programma. Dit op basis van een vraaggerichte aanpak die past binnen de provinciale doelen.
- *Rol als intermediair*: de provincie zorgt voor synergie tussen Brussel, Den Haag, Noordelijk en lokaal beleid en is belangenbehartiger en acquisiteur van regionale en lokale belangen bij het Rijk of Brussel.

Vijf deelprogramma's: alles op één hand kunnen tellen.

We maken keuzes in dit Plan van Aanpak en kiezen voor focus. Uitgangspunt hierbij is dat we zoveel mogelijk kiezen voor de ‘grote klappers’. Dat kunnen projecten zijn die op korte termijn zichtbare resultaten opleveren en aantoonbaar bijdragen aan het behalen van de doelstellingen, zoals investeringen in energiebesparingen in de gebouwde omgeving. Maar ook inspanningen in de voorbereidende sfeer ten behoeve van beloftevolle maatregelen of projecten die pas over enige tijd bijdragen aan het behalen van de doelen, zoals geothermie of de grootschalige inzet van Groen Gas. Daarnaast steunen we reeds lopende initiatieven en reeds aangegane verplichtingen in het kader van Energiek Drenthe.

Met behulp van vijf deelprogramma's is focus aangebracht in de uitvoering. Met de deelprogramma's komen de kansen en uitdagingen voor Drenthe in beeld. Bij de keuze voor de deelprogramma's is rekening gehouden met de volgende criteria:

Een deelprogramma dient:

- een significante en zichtbare bijdrage te leveren aan de realisatie van programmadoelen.
- ruimte te bieden voor samenwerking in projectontwikkeling.
- draagvlak te ontmoeten bij externe partijen.

De deelprogramma's worden nader toegelicht in hoofdstuk 3.

Criteria voor provinciale inspanning

Om te toetsen of initiatieven passen binnen de geformuleerde uitgangspunten en kaders is voor de projecten die wij als provincie ondersteunen een aantal criteria geformuleerd:

- *Rendement:* levert de inspanning een voldoende aantrekkelijke bijdrage aan de klimaat en energiedoelen zoals opgenomen in het PKE en het Energieakkoord Noord Nederland. Hierbij geldt niet alleen de kosteneffectiviteit (effect/euro), maar ook het langere termijn toekomstperspectief. Levert de inspanning zo mogelijk ook een bijdrage aan gelieerde doelen, zoals het bevorderen van kennis en innovatie.
- *Doet de provincie ertoe:* sluit de inspanning voldoende aan bij de kaders van het PKE, andere relevante provinciale focuspunten en ander provinciaal beleid, op grond van de rol die we kunnen en willen spelen.
- *Drenthe eigen:* sluit de inspanning voldoende aan bij de kernkwaliteiten en de 'colour locale' van Drenthe en biedt het (op termijn) kansen voor de Drentse economie.
- *Beschikbaarheid cofinanciering:* is er voldoende draagvlak voor de inspanning. Dit dient te blijken uit financiële bijdragen van derden.
- *Het goede voorbeeld:* levert de inspanning een inspirerende bijdrage als voorbeeldproject.

Financiering

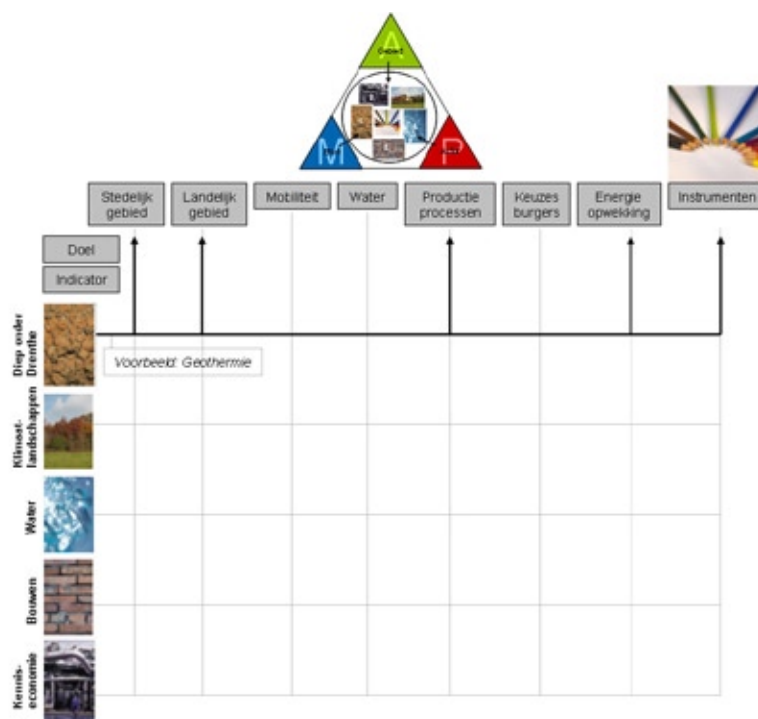
Voor de uitvoering van het klimaat en energie programma reserveert Drenthe, tot en met 2011, 22,6 miljoen euro uit het Stimuleringsfonds Drentse Projecten. Voor 2009 is 6,7 miljoen euro gereserveerd. Hiervan is 4,7 miljoen euro gereserveerd voor mitigatie, 1,6 miljoen euro voor adaptatie en 0,4 miljoen euro voor participatie. Gemiddeld wordt cofinancieringspercentage van 25% (1:4) voor het gehele programma nagestreefd, waardoor gemiddeld met elke euro van de provincie in totaal 4 euro wordt geïnvesteerd. De flexibele aanpak die wij voorstaan vraagt om een flexibel gebruik van de beschikbare middelen waarbij kan worden geschoven tussen de verschillende bovengenoemde pijlers.

Het is goed om in dit actieplan aan te geven dat de cofinancieringsrichtlijn van 1: 4 is geformuleerd in de voorzomer van 2008, een tijd waarin de economische situatie volstrekt anders was dan de huidige. De economische tegenwind die wij nu ondervinden vraagt om een meer flexibele en ruimhartige invulling van de cofinancieringsopdracht van dit programma. Wij menen dat het zowel actief betrekken van externe partijen in de uitvoering als het stimuleren van de gewenste versnelling in het realiseren van de verduurzaming van de energiehuishouding in Drenthe wordt vergemakkelijkt door de cofinancieringsopdracht soepel te hanteren. Immers, voortvarend samen aan de slag en het snel boeken van zichtbare resultaten in 2009 wegen zwaarder dan het investeren van veel tijd in het maken van financiële arrangementen die precies voldoen aan de eerdergenoemde cofinancieringsrichtlijn. Flexibiliteit betekent dat per project een inschatting zal worden gemaakt van de reële mogelijkheden voor externe financiering. We hanteren een richtlijn van 1: 4 tot 1:2. Per jaar zal in de evaluatie inzicht worden gegeven in de totale uitgelokte investeringen uit middelen anders dan het Stimuleringsfonds Drentse Projecten.

2 Werk in uitvoering: Wat gaan we doen?

De MAPproach met haar verandergebieden is uitvoerig beschreven in het programma Klimaat en Energie. In dit actieplan wordt de MAPproach, ten behoeve van het aanbrengen van focus, doorvertaald naar vijf deelprogramma's (zie onderstaand figuur). In de deelprogramma's (verticale lijn in figuur) worden projecten uitgevoerd die bijdragen aan het realiseren van de programmadoelen. Met indicatoren wordt de voortgang gevolgd. Voor een goede uitvoering van de deelprogramma's zijn instrumenten nodig. Dit wordt in hoofdstuk 4 besproken.

Matrix van deelprogramma's en verandergebieden:

Via de uitvoering van projecten in de verschillende deelprogramma's wordt gewerkt aan het realiseren van de doelen in de verandergebieden. Zo dragen de inspanningen voor Geothermie bij aan het realiseren van doelen voor de verandergebieden: Stedelijk gebied, Landelijk gebied, Productieprocessen, Energieopwekking en Instrumenten.

De verandergebieden

Per verandergebied is een algemeen richtdoel voor 2020 geformuleerd. Deze lange termijn doelen geven richting aan de uitvoering en zijn bovendien indicatief voor de gewenste snelheid waarmee moet worden gehandeld. In onderstaande tabel zijn voor de zeven verandergebieden de 2020 doelen beschreven.

Verandergebied:	2020 doel:
Stedelijk gebied	Alle stedelijke ontwikkeling in Drenthe is klimaatbestendig. Maatregelen in de bestaande gebouwde omgeving hebben de voorkeur.
Landelijk gebied	Alle ontwikkelingen in het landelijk gebied van Drenthe is klimaatbestendig. Landbouw en Natuur leveren met klimaatdiensten een bijdrage aan een integrale, gebiedsgerichte invulling.
Mobiliteit	Drenthe stimuleert trendbreuken in de mobiliteit. Dit draagt bij aan een aanzienlijke afname van de uitstoot van CO2. De uitstoot van CO2 ten gevolge van mobiliteit ligt in 2020 onder het niveau van 1990.
Water	Het robuust inrichten van alle Drentse watersystemen om daarmee de te verwachten effecten van klimaatsverandering te ondervangen. In 2020 zijn we aanzienlijk verder, maar nog niet klaar. Systeemherstel, innovatief en integraal waterbeheer zijn belangrijke instrumenten. Drenthe zal daardoor minder afhankelijk zijn van wateraanvoer en wateroverlast zal in toenemende mate worden beperkt tot een maatschappelijk aanvaardbaar risico.
Productieprocessen	Er is zichtbaar een begin gemaakt met het concreet uitwerken van de 'Biobased Economy', door het stimuleren van keteninitiatieven in industriële clusters, de productie en het gebruik van groene grondstoffen en afvalstoffen in met name de agroindustrie, en de ontwikkeling van een Energie Transitie Park. Noordelijke samenwerking hierin heeft geleid tot economisch sterke, duurzame (agro) industriële clusters.
Energieopwekking	Van de totale energievraag in Drenthe wordt 20% (15-20 PJ) duurzaam opgewekt. Een zo groot mogelijk deel van deze duurzame energieproductie vindt plaats in Drenthe. De ruimtelijke inpassing van de verschillende opties sluit aan bij de ruimtelijke kwaliteiten en mogelijkheden op lokaal en regionaal niveau.
Keuze burgers	Burgers zijn zich bewust van het klimaatvraagstuk en nemen in hun keuzes als consument klimaat en energieaspecten mee. Dit uit zich door actieve burgerparticipatie.

3 De deelprogramma's

In dit hoofdstuk beschrijven we de vijf deelprogramma's. Per deelprogramma beginnen we met een algemene beschrijving. Hierin wordt de algemene ambitie van het deelprogramma gepresenteerd. Daarna beschrijven we volgens een vast format de focuspunten van het deelprogramma. Bij het beschrijven van de focuspunten gaan we met name in op de geplande activiteiten en de resultaten die we daarmee willen behalen. De deelprogramma's en focus per deelprogramma zijn samengevat in onderstaande tabel.

Er zijn onderwerpen die in meerdere deelprogramma's worden genoemd, zoals bijvoorbeeld het 'Energiebureau ZO-Drenthe'. Deze onderwerpen hebben een bredere scope dan in een enkel deelprogramma.

Toelichting Energiebureau ZO-Drenthe

Zuid Oost-Drenthe heeft het in zich om uit te groeien tot een belangrijke energieregio in Noord Nederland. Binnen de Stuurgroep Zuid Oost-Drenthe werkt een groot aantal organisaties samen: overheid, bedrijfsleven en sectoren als de glastuinbouw. De samenwerking heeft geleid tot het besluit om in Zuid Oost-Drenthe een Energiebureau op te richten. Dit bureau zal alle ontwikkelingen op dit gebied beter te kunnen vormgeven, zowel gericht op de ontwikkeling als op de uitvoering.

De uitvoering van het actieplan zal nieuwe inzichten opleveren. Dit 'voortschrijdend inzicht' kan invloed hebben op de invulling en uitvoering van de deelprogramma's. We weten nu eenmaal nog niet alles op dit moment. Tijdens de uitvoering van het actieplan zal de inrichting van de deelprogramma's verder worden geoptimaliseerd. Via de jaarlijkse monitoring worden de optimalisatieslagen gerapporteerd.

Deelprogramma:	Focus op:
Diep onder Drenthe	<ul style="list-style-type: none"> • Geothermie • CCS (Afvang en opslag van CO2) • Seizoensgebonden warmte- en koudebenutting (WKO etc.)
Kenniseconomie	<ul style="list-style-type: none"> • Energieproductie • Groen Gas • Mobiliteit • Bedrijventerreinen/Energietransitieparken
Klimaatlandschappen	<ul style="list-style-type: none"> • Natuur • Landbouw • Recreatie & Toerisme • Klimaat en energie in landschap
Bouwen	<ul style="list-style-type: none"> • Actieplan gebouwde omgeving (AGO) • Openbare verlichting
Water	<ul style="list-style-type: none"> • Klimaatbestendig waterbeheer • Vasthouden, bergen en schoonhouden van water

Diep onder Drenthe

Deelprogramma: Diep onder Drenthe (Ondergrond)

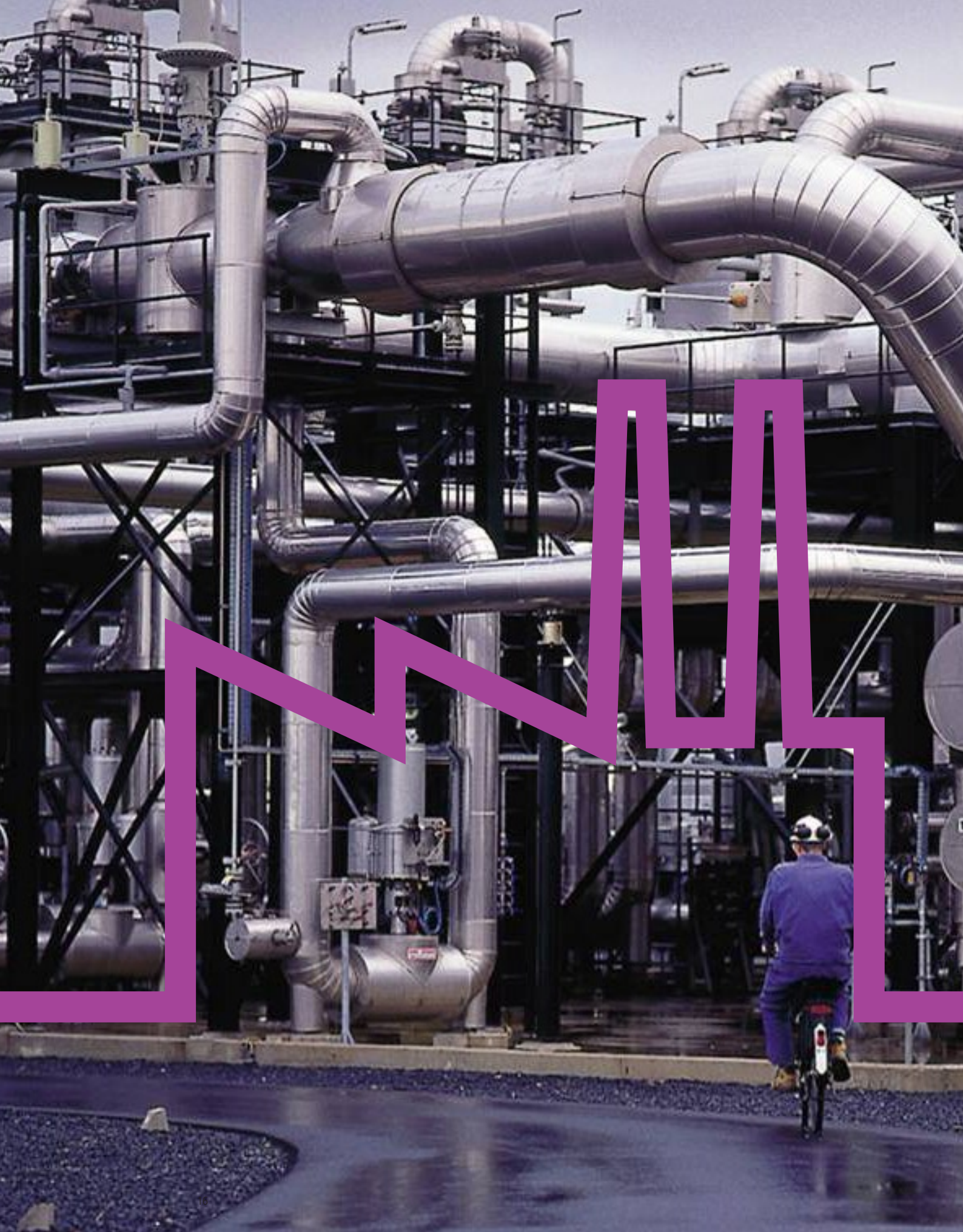
<p>De "10-seconden" uitleg</p>	<p>De Drentse ondergrond biedt beloftevolle kansen om bij te dragen aan het verduurzamen van de energievoorziening. Niet alleen kan in de ondiepere ondergrond seizoengebonden koude en warmte worden opgeslagen, de diepe ondergrond is plaatselijk zeer geschikt voor de winning van duurzame warmte via geothermie. Zo kan door toepassing van geothermie in de glastuinbouw tot 2020, 10% van de CO2 reductiedoelstelling voor Drenthe bereikt worden. Daarnaast beschikt Drenthe over vele aardgasvelden. Deze "kelders van Drenthe" kunnen in de toekomst worden gebruikt voor de opslag van gassen. Hierbij kan worden gedacht aan aardgas maar ook aan CO2 opslag. Met Diep onder Drenthe kan dus een bijdrage worden geleverd aan de duurzame benutting van warmte en koude en de vermindering van CO2 in de atmosfeer. Daarnaast levert het deelprogramma een duidelijke impuls aan de ontwikkeling van kennis en innovatie.</p>
<p>Waarom dit deelprogramma</p>	<ul style="list-style-type: none"> • De warmte in de ondergrond speelt een bewezen belangrijke rol een verduurzaming van de energiehuishouding. Het potentieel aan duurzame energie onder ons is groot en tot nu toe nauwelijks benut. • Het deelprogramma biedt kansen om aan te sluiten bij Senso Universe. • De aanwezigheid van gasvelden (gas en CO2-opslag) willen we blijven benutten. • Het gebruik van de bodem voor seizoengebonden opslag koude en warmte is een goede optie om de energiehuishouding te verduurzamen.
<p>Algemene ambitie</p>	<p>Drenthe verwerft zich een zichtbare, significante en authentieke positie in de benutting van de bodem als duurzame energievoorziening. Concreet betekent dit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het voorbereiden van een geothermieproject in combinatie met de doorontwikkeling glastuinbouw in ZO-Drenthe. • Grootschalige toepassingen WKO (open en gesloten systemen) in gebouwde omgeving (goede kansen op bedrijventerreinen). • Deelname in projecten op gebied van gasopslag in lege gasvelden (uitdrukkelijk blijven wij opslag van kernafval in de ondergrond uitsluiten). • Starten zichtbare projecten en initiatieven gedurende looptijd programma.
<p>Doelen korte termijn (2009-2011)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Starten project geothermie glastuinbouw. • Inzetten op versnelde groei WKO. • Stimulering van de marktvrage. • Bevorderen van de marktwerking (faciliteren). • Zorgen voor een helder en duidelijk beleid / wettelijk kader (reguleren, waar mogelijk dereguleren). • De mogelijkheden voor seizoengebonden koude- en warmtebenutting in kaart brengen en benutten. • Meedraaien in CCS programma Noord Nederland (FES).
<p>Doelen lange termijn (2011-2020)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Doorontwikkeling geothermieprojecten. • Grootschalige uitrol WKO, met name op bedrijventerreinen. • Eerste CCS-pilot in Drenthe.

Focus op: Geothermie	
Activiteiten 2009, doorkijk naar 2010, 2011	<ul style="list-style-type: none"> • Afronden technisch en bedrijfsgericht haalbaarheidsonderzoek; ontwerp masterplan voor gefaseerde uitvoering t.b.v. geothermie ZO-Drenthe. • Onderzoek overige toepassing geothermie ZO-Drenthe (elektriciteit; stadsverwarming; industriële toepassingen). • Organisatie procesondersteuning (coördinator geothermie; projectleider geothermie glastuinbouw). • Aanvraag concessie; aanvraag boorvergunning ZO-Drenthe. • Haalbaarheidsonderzoek energienet ZO-Drenthe. • Haalbaarheidsonderzoek geothermie Assen e.o. (onderdeel van SNN project samen met Groningen en Leeuwarden). • Opstellen en openstellen regeling garantiefonds boringen (uitwerking PS besluit; afgestemd op landelijke regeling). • 2010/2011: Realiseren eerste boring geothermie ZO-Drenthe
Resultaten 2009	<ul style="list-style-type: none"> • Er is een masterplan geothermie; • Er is een concessieaanvraag en aanvraag boorvergunning voor ZO-Drenthe ingediend; • Projectorganisatie ZO-Drenthe is op orde;
Betrokken partijen	ZO-Drenthe: EU, minLNV, VROM, gemeenten (Emmen, Coevorden, Assen, Noordenveld, Hoogeveen), bedrijfsleven (ZO-Drenthe: NAM, Industriële Verenigingen van Emmen en Coevorden, Europark, Rabobank), LTO Noord, Sensor Universe, Glaskracht, Institutionele beleggers, NI-De Consortium, Adviesbureaus.
Reservering uit programma in 2009	€ 600.000

Focus op: CO2afvang en opslag (CCS)	
Activiteiten 2009, doorkijk naar 2010, 2011	<ul style="list-style-type: none"> • Deelname in kerngroep Noord Nederland. • Onderzoek (SNN verband/ afgestemd op beleidskeuzen nieuw omgevingsbeleid). • Opstellen en uitvoeren communicatieplan. • Lobby EU/EZ.
Resultaten 2009	Communicatieplan
Betrokken partijen	RWE, NUON, Akzo-Nobel, Gasunie, SensorUniverse, NOM, SEQ, CO2-ANN, NAM, provincies Friesland en Groningen, EU, EZ, VROM
Reservering uit programma in 2009	€ 50.000

Focus op: Warmte Koude Opslag (WKO)	
Activiteiten 2009, doorkijk naar 2010, 2011	<ul style="list-style-type: none"> • Beleid onderbrengen in nieuw omgevingsplan. • Regelgeving (opstellen nieuwe regelgeving). • Vergunningvoorwaarden (standaardiseren). • Communicatie en stimulering (opstellen programma en uitvoeren activiteiten). • Monitoring en registratie (nieuw systeem). • Opzetten handhavingsprogramma.
Resultaten 2009	<ul style="list-style-type: none"> • Concept modelvoorschriften vergunningen gereed. • Platform toekomstige gebruikers WKO is opgericht. • 150 woningen voorzien van WKO-systeem.
Betrokken partijen	Gemeenten, provincies, boorbedrijven, Installatiebedrijven, adviesbureaus, woningbouwcoöperaties, SKB, Bedrijfsleven, Banken, Particulieren, (SenterNovem, VROM, EZ).
Rol Provincie	Initiërend, coördinerend, stimulerend, faciliterend.
Reservering uit programma in 2009	€ 130.000

Kenniseconomie

Deelprogramma: Kenniseconomie

De "10-seconden" uitleg	<p>Drenthe biedt een goed ontwikkelklimaat voor duurzame, innovatieve en kennisintensieve energieopties en wil economische kansen voor het bedrijfsleven paren aan het versnellen van de innovatieketen van energietransities. We sluiten daarbij aan op het Innovatieve Actieprogramma Drenthe (IAD) dat ook als doel heeft om de innovatiekracht en de kenniseconomie te versterken en het programma Kennis Werkt. Drenthe zet in op de sleutelgebieden (pieken) energie, sensortechnologie en agribusiness zoals beschreven in Koers Noord. Hierbij ligt de focus op Groen Gasproductie en transport, de tweede generatie biobrandstoffen, Smart grids (slimme netwerken), toepassing van zonne-energie, innovatieve voertuigtechnologie en de productie van groene grondstoffen op een Energie Transitie Park (ETP). Wij sluiten daarbij aan op de Noordelijke programma's (OP EFRO, PiD en Interreg).</p>
Waarom dit deelprogramma	<p>Het doel van de economische component van het provinciaal energiebeleid is om te komen tot een economische structuurversterking door uitbouw en concentratie van energiegerelateerde bedrijvigheid in Drenthe. Beoogd wordt om het Drentse deel van de noordelijke energiesector te laten groeien tot een economische trekker van nationale en internationale betekenis.</p>
Algemene ambitie	<p>Het realiseren van de doelen van het PKE draagt bij aan het opzetten van kennisintensieve bedrijvigheid waarmee innovaties kunnen worden gerealiseerd rond het thema duurzaamheid. Dit dient te leiden tot kansrijke bedrijfsclusters rond eerder genoemde thema's. Meer in het bijzonder betekent dit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het stimuleren van alternatieve duurzame brandstoffen, zoals Groen Gas en de verdere ontwikkeling van tweede generatie biobrandstoffen. • Het stimuleren van de ontwikkeling van minimaal 1 energie transitie park dat als voorbeeld en proeftuin dient voor innovaties. • Het stimuleren van het gebruik, ontwikkeling en productie van zonne-energie technologie. • Het onderzoeken en stimuleren van de mogelijkheden van de biobased economy. Stimuleren projectontwikkeling rond bovenstaande thema's. • Faciliteren dat juiste partijen bij elkaar komen. • Verkennen financieringsmogelijkheden. • Acquisitie (via NOM) nieuwe energiegerelateerde bedrijvigheid investeringsprojecten. • Bevorderen financiële participatie door derden.

vervolg Deelprogramma: Kenniseconomie

<p>Doelen korte termijn (2009-2011)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Werken aan de versnelde groei van productiecapaciteit van duurzame energie. Hierbij is speciale aandacht voor de ondergrond. • Aanvalsplan Groen Gas ontwikkelen en gedeeltelijk uitvoeren. • Ontwikkelen en realiseren van een ketenbusiness-plan van de productie van groengas tot de inzet in het OV. • De voorbereidingen van een Groen Gas hub (verdeelstation) zijn afgerond. • De voorbereiding voor de ontwikkeling van een ETP is gestart. • Restwarmte wordt nuttig toegepast. • Actieve werving van bedrijven die zich richten op de ontwikkeling en/of productie van zonne-energie-toepassingen. • Uitvoering 100.000 voertuigenplan. • In het OV wordt gebruik gemaakt van duurzame transportbrandstoffen. • Er zijn toepassingen gestart in relatie tot de biobased economy. • De in 2008 afgesproken provinciale doelen op het gebied van duurzaamheid, klimaat en energie in het project ATALANTA (o.a. klimaatneutrale dierenpark) zullen op basis van concrete projecten worden ondersteund.
<p>Doelen lange termijn (2011-2020)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Uitvoeren Groen Gas aanvalsplan/beleidsplan: <ol style="list-style-type: none"> a) Vergroten succeskans productie-initiatieven. b) Ontwikkeling van een goede Groen Gas-infrastructuur. c) Onderzoeken van mogelijkheden voor pilotprojecten . d) Groen Gasmarkt aan de afnamekant stimuleren. • Verkenning Katalysatorcentrum Duurzame Mobiliteit. • Stimuleren van verbreding van kennisaanbod in onderwijs. • Duidelijk overzicht van beschikbare financieringsmogelijkheden. • Genereren nieuwe energiegerelateerde bedrijvigheid. • Actieve financiële participatie van derden.

Focus op: Energieproductie	
Activiteiten 2009, doorkijk naar 2010, 2011	<ul style="list-style-type: none"> • Uitvoeren van de business case Biomassa/Biogas Zuid Oost-Drenthe in 2009, waarbij ruimtelijke en invoedingsknelpunten worden opgelost. Daarnaast wordt er een Groen Gas vulpunt gerealiseerd in Zuid Oost-Drenthe. • Opstellen van een business case Energieweb met als doel het optimaal gebruik maken van duurzame energie en reststromen en als nevendoeel het verhogen van de attractiviteit van het Europark als duurzaam bedrijventerrein en energietransitiepark. • Oprichting Energiebureau Zuid Oost-Drenthe .
Resultaten 2009	<ul style="list-style-type: none"> • Het nuttig gebruik van biomassa is gestegen ten opzichte van 2008. • Nieuwe bio-ethanolproductielocatie vergunning- en investeringsgereed, realisatie is aangevangen. • De industriële sector heeft een CO2 emissie reductie gerealiseerd van 0,5 -1 Mton. • Het windturbinepark Coevorden is een investeringsgereed project (realisatie in 2010 conform BLOW). • Aanvang realisatie van lokale/regionale energienetwerken. • Optimalisatie energie-infrastructuur. • Opbouw Groen Gas netwerk. • Energie bureau Zuid Oost-Drenthe is opgericht en operationeel • Toepassing van zonne-energie in de Veenkoloniën volgend uit project 'zon voor asbest'.
Betrokken partijen	Energy Valley, Gemeenten, LTO Noord, Marktpartijen, Stenden Hogeschool.
Reservering uit programma in 2009	€ 275.000

Focus op: Groen Gas	
Activiteiten 2009, doorkijk naar 2010, 2011	<ul style="list-style-type: none"> • Businessplan voor Groen Gas productie en toepassing in het OV opstellen en proberen tot realisatie te brengen. • Groen Gas markt in kaart brengen met kansen en risico's (aanvalsplan Groen Gas) en hier beleid met instrumenten op ontwikkelen.
Resultaten 2009	<ul style="list-style-type: none"> • Er is een businessplan voor Groen Gas toepassing in het OV. • De Groen Gas markt is in kaart gebracht en er wordt hierop beleid ontwikkeld. • Er is een uitgewerkte businesscase voor een grootschalige productie van biogas uit o.a. groenafval en of landbouwresiduen.
Betrokken partijen	Bedrijfsleven, gemeenten, waterschappen.
Reservering uit programma in 2009	€ 240.000

Focus op: Mobiliteit	
Activiteiten 2009, doorkijk naar 2010, 2011	Uitvoeren 100.000 voertuigenplan.
Resultaten 2009	<ul style="list-style-type: none"> • Realisatie van minimaal 3 aardgas, dan wel Groen Gas vulstations. • Realisatie van minimaal 1 bio-ethanol en 1 biodiesel vulstations. • 2.000 auto's rijden op duurzame brandstoffen. • Pilotproject verduurzaming provinciale wagenpark. • De ketenbusinesscase Drentse bussen op Groen Gas is uitgevoerd.
Betrokken partijen	Bedrijfsleven, OV-bureau, gemeenten, tankstationhouders, provincie Groningen, Provincie Friesland, Energy Valley
Reservering uit programma in 2009	€ 160.000

Focus op: Energietransitieparken (ETP)	
Activiteiten 2009, doorkijk naar 2010, 2011	Onder ETP's verstaan we toegepaste technologiecentra die nauw aansluiten bij energie- en industriële activiteiten. In Drenthe zijn dat het ETP Midden Drenthe (Wijster), het ETP Europark (Coevorden) en het ETP Emmtec Services (Emmen). De inzet is om met lokale overheden en bedrijven de omgevingskenmerken in kaart te brengen en de realisatie van nieuwe technologieën, ketenefficiency, en procesoptimalisatie te bevorderen. Voorbeelden van activiteiten die ontwikkeld kunnen worden zijn energiecascadering (het trapsgewijs inzetten van hoogwaardige resp. laagwaardige energie, het optimaal op elkaar afstemmen van nieuwe verwerkings- en opwekkingstechnieken (Energieweb Europark) of het vergroenen van brandstoffen die ingezet kunnen worden voor de energievoorziening resp. restwarmteproductie.
Resultaten 2009	<ul style="list-style-type: none"> • Er zijn samenwerkingsverbanden tussen bedrijven gestart op minimaal 3 bedrijventerreinen. • Op het ETP-Europark is een haalbaarheidstudie uitgevoerd naar de mogelijkheid om een regionaal Energieweb (elektriciteit en warmte) te realiseren. • Voor het ETP-Midden Drenthe is een communicatieplan opgesteld. • Voor het ETP-Midden Drenthe is een studie uitgevoerd naar inzet hoogwaardige warmte voor een 2-tal zgn. first movers. • Voor het ETP-Midden Drenthe is een studie uitgevoerd naar de uitbouw tot een HUB Groen Gas (vergisting GFT, stortgas, aanleg Groen Gas leiding etc.) . • Voor het ETP-Emmtec zijn de mogelijkheden voor het gebruik van restwarmte geactualiseerd. • Voor het ETP-Emmtec is nagegaan of de huidige WKC's ondervuurd kunnen worden met groene brandstoffen (bv van Sunoil). • Toepassing nieuwe technieken voor vergisting, vergassing en bio-ethanolproductie. • Er is minimaal één bedrijf die zich wil vestigen op het MERA-terrein <p>Focus op:</p> <ul style="list-style-type: none"> • MERA-terrein • Europark • CCS • Geothermie • Zuid Oost-Drenthe
Betrokken partijen	Essent Milieu Noord, Europark Coevorden-Emlicheim GmbH, Electrabel, gemeenten Midden Drenthe, Coevorden, Emmen, Parkmanagement, Emmtec Services, Energy Valley, diverse marktpartijen
Reservering uit programma in 2009	€ 170.000

Bouwen

Deelprogramma: Bouwen

<p>De "10-seconden" uitleg</p>	<p>Bij het streven naar een klimaatbestendig Drenthe zijn er voor de gebouwde omgeving twee belangrijke vragen. Ten eerste: Waar wordt gebouwd? Klimaatbestendige ontwikkeling van woongebieden gaat over een goede inpassing in de ruimte, rekening houdend met andere functies, zoals waterberging of ruimte voor de productie van duurzame energie, maar ook een slimme bundeling van wonen, werken en voorzieningen zodat bijvoorbeeld op een andere manier in de mobiliteitsbehoefte kan worden voorzien. Ten tweede: Hoe kunnen de energieprestaties in zowel de bestaande bouw als nieuwbouw worden verbeterd. In de gebouwde omgeving zijn forse reducties van de CO₂-uitstoot mogelijk. Daarbij denken we niet alleen aan woningen maar ook aan scholen en utiliteitsbouw. Noord Nederland heeft met het Rijk in oktober 2007 afspraken gemaakt (Energieakkoord) over onder andere het versneld verbeteren van de kwaliteit van zowel de bestaande woningvoorraad als het versneld verscherpen van de eisen aan de energieprestaties van de nieuw te bouwen woningen. Ambities zijn vervolgens uitgewerkt in een actieplan, het zogenaamde 100.000 woningenplan. Over de inzet van de corporaties bij de verbetering van de bestaande voorraad zijn in Drenthe in 2007-2008 reeds prestatieafspraken gemaakt. Het energiegebruik in de gebouwde omgeving wordt ook bepaald door de openbare verlichting. Nieuwe verlichtingstechnologie biedt hier, naast het nog een kritisch kijken waar verlichting echt nodig is, forse besparingskansen.</p>
<p>Waarom dit deelprogramma</p>	<ul style="list-style-type: none"> • In de bestaande bouw en nieuwbouw zijn forse reducties van de CO₂-uitstoot mogelijk. • energiebesparende maatregelen kunnen worden gecombineerd met maatregelen voor een gezond binnenklimaat (woningen, scholen, utiliteitsbouw) en een hoog wooncomfort. • Maatregelen in de gebouwde omgeving leveren een bijdrage aan economische ontwikkeling. Met name de bouw en de installatiesector kunnen hiervan profiteren. • Drenthe wil 40% reductie in het energiegebruik voor openbare verlichting.
<p>Algemene ambitie</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Door programmatische aanpak energiebesparing in de bestaande bouw de CO₂-uitstoot verminderen. • Door een versnelde aanscherping van de EPC-norm in Noord-Nederland (medio 2010) de energieprestatie van nieuwbouwwoningen verbeteren. • Het creëren van economische kansen en innovaties in de bouwkolom. • Het stimuleren van integraal klimaatbestendig ruimtelijk ontwerpen bij nieuwbouwprojecten. • Het structureel en integraal verbeteren van energieprestaties en binnenmilieu van scholen. • Het geven van het goede voorbeeld door het zichtbaar meenemen van energiebesparingsopties en duurzame energie opties in het "Provinciehuis van Morgen".

vervolg Deelprogramma: Bouwen

<p>Doelen korte termijn (2009-2011)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Uitvoering "100.000 woningenplan" (2008 t/m 2011) • Jaarlijks ten minste 3.000 bestaande woningen in Drenthe met minimaal twee energielabels verbeteren, deels i.s.m. corporaties (passend binnen afspraken), deels via particuliere woningeigenaren. • Jaarlijks circa 100 scholen, dorps- en buurthuizen of overige non-profit utiliteitsgebouwen in Drenthe met minimaal twee energielabels verbeteren; • Onderzoek haalbaarheid Drents / noordelijk energierenovatie fonds voor de particuliere voorraad. • In samenwerking met VROM en WWI werken aan AMvB gericht op aanscherping EPC (0,5 i.p.v. 0,8) en opzetten hybride EPC (isolatie wordt hoger gewaardeerd dan technische voorzieningen), conform vastgesteld Werkprogramma en incl. campagne gericht op draagvlak en informatie. • Het stimuleren van de ontwikkeling van energiezuinige en zo mogelijk klimaatneutrale woningen als opmaat naar een klimaatneutraal wijk of dorp. • Het in noordelijk verband oprichten van een expertisecentrum voor de integrale verbetering van de kwaliteit van schoolgebouwen (opmaat naar een centrum 'overheidsgebouwen'). • Het aanbieden van charrettes aan gemeenten bij zowel nieuwbouwprojecten van substantiële omvang als bij projecten gericht op de energierenovatie van bestaande woningen (wijk/dorp). • Sanering en verduurzaming openbare verlichting.
<p>Doelen lange termijn (2011-2020)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Vanaf 2011 jaarlijks 1.250 nieuwbouwwoningen in Drenthe met een (hybride) EPC van 0,5 tot 0,0. • Vanaf 2015 wordt uitsluitend gebouwd én gerenoveerd volgens de principes van passief (ver-)bouwen. • In Drenthe wordt actief gewerkt aan de realisatie van een klimaatneutrale woonwijk of dorp.

Focus op: Gebouwde omgeving	
Activiteiten 2009, doorkijk naar 2010, 2011	<ul style="list-style-type: none"> • Uitvoering "100.000 woningenplan". • Bundelen van krachten van gemeenten, corporaties, ontwikkelaars en installatiebedrijven. • Vastleggen bijdragen van Drentse gemeenten aan ambities "100.000 woningenplan". • Uitvoering energiescans provinciale steunpunten Wegen & Kanalen, incl. implementatie maatregelen. • De organisatie en uitvoering van charrettes. • Oprichten expertisecentrum scholen. • Het ontwikkelen en beschikbaar stellen van instrumenten die bijdragen aan het versneld verminderen van de energievraag in de gebouwde omgeving.
Resultaten 2009	<ul style="list-style-type: none"> • 2.000 tot 3.000 woningen in Drenthe met minimaal twee energielabels naar beneden, deels i.s.m. corporaties, deels via particuliere woningeigenaren. • In gang gezet project dat de energieprestaties van 50 tot 100 scholen, dorps- en buurthuizen en overige non-profit utiliteitsgebouwen in Drenthe met minimaal twee energielabels verbeteren. • Instrumenten die bijdragen aan het versneld verminderen van de energievraag in de gebouwde omgeving zijn beschikbaar. • Er zijn tenminste 500 zonneboilers geplaatst bij particuliere woningbezitters. • Expertisecentrum scholen is opgericht.
Betrokken partijen	Gemeenten, corporaties, ontwikkelaars, installatiebedrijven, financiële instellingen, consortia, kennisinstellingen, NGO's
Financiële bijdrage uit programma in 2009	€ 816.000

Focus op: Openbare Verlichting	
Activiteiten 2009, doorkijk naar 2010, 2011	Voor 2010 heeft de provincie Drenthe als doelstelling 30% van de verlichting langs provinciale wegen te saneren. Voor Drenthe als wegbeheerder houdt dat in dat ca 1000 lichtmasten verwijderd worden. Hiermee wordt naast het terugdringen van CO2 ook de lichtoverlast in het landelijk gebied teruggedrongen. Voor de resterende provinciale verlichting wordt onderzocht of innovatieve toepassingen (o.a. de wijze van verlichten) mogelijk en haalbaar zijn. Inmiddels zijn pilots gestart met LED-verlichting. Op basis van de bevindingen van deze pilots, wordt in de 2e helft van 2009 besloten of, en op welke wijze wijzigingen worden doorgevoerd.
Resultaten 2009	<ul style="list-style-type: none"> • Reductie energiegebruik straatverlichting in provinciaal beheer 40%. • Reductie energiegebruik straatverlichting bij drie gemeenten 50%. • Voor beide resultaten geldt: afhankelijk van uitkomsten pilots
Betrokken partijen	Provincie en mede wegbeheerders.
Reservering uit programma in 2009	€ 65.000

Klimaatlandschappen

Deelprogramma: Klimaatlandschappen

De "10-seconden" uitleg	<p>Veranderingen in het klimaat vragen ons aanpassingen door te voeren in onze leefomgeving. Om bedreigingen te kunnen pareren en om kansen te kunnen benutten. De wijze waarop wij robuuste natuurgebieden willen inrichten, een duurzame land- en tuinbouw willen realiseren en een kansrijke toeristische sector willen creëren, wordt mede beïnvloed door klimaatverandering. Aanpassingen in onze energiehuishouding, zoals het gebruik van zon, wind, biomassa en aardwarmte zijn van invloed op de ruimtelijke inrichting en op de wijze waarop wij onze energie-infrastructuur inrichten. Andersom zijn de keuzes die we maken in het omgevingsbeleid van invloed op het energie- en klimaatbeleid. Deze wisselwerking is de rode draad in het Programma klimaat en energie en is bekend als de filosofie van Grounds for change. Al met al worden energie en klimaat meer zichtbaar en beter ingepast in onze leefomgeving en in het landschap.</p>
Waarom dit deelprogramma	<ul style="list-style-type: none"> • Om kansen te kunnen benutten en risico's te beperken van klimaatverandering voor de functies landbouw, natuur, recreatie en toerisme en landschap. • Om de uitstoot en het vastleggen van broeikasgassen te kunnen beperken resp. te stimuleren, vooral in de land- en tuinbouw en de natuur en om veenoxidatie te kunnen tegengaan. • Om vrijkomende biomassa en afvalproducten in de land- en tuinbouw en natuur te kunnen benutten als duurzame energiebron als onderdeel van een bio-based economy. • Om het energie aanbod (elektra, groengas, warmte- en koude) op regionaal niveau te kunnen verbinden met de vraag daarnaar. • Om te kunnen bijdragen aan een energie infrastructuur die is toegerust op een meer decentrale, duurzame energieproductie.
Algemene ambitie	<p>Een klimaatrobuuste natuur, landbouw en toeristische sector, met een beperkte uitstoot van broeikasgassen en een substantiële bijdrage van vrijkomende biomassastromen aan een duurzame energieproductie. Meer in het bijzonder betekent dit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Een gedifferentieerde (maatwerk per gebied en soort) robuuste natuur die een bijdrage levert aan de biodiversiteit, een perspectiefvolle land- en tuinbouw en een kansrijke toeristische sector, in combinatie met een beperkte uitstoot van broeikasgassen. • Een substantiële bijdrage van biomassa- en afvalstromen uit de land- en tuinbouw en de natuur aan een duurzame energieproductie als opmaat voor een bio-based economy. • Verbinden van vraag en aanbod van voorkomende vormen van energie op lokaal en regionaal niveau. • Een duurzame energie infrastructuur en energienetwerken. • Een provinciaal omgevingsplan dat inspeelt op de kansen en bedreigingen van klimaatverandering en energietransitie. • Het realiseren van een optimale koppeling van de doelstellingen binnen dit deelprogramma met de gebiedsopgaven van het gebiedsbeleid van het PMJP.

vervolg Deelprogramma: Klimaatlandschappen	
Doelen korte termijn (2009-2011)	<ul style="list-style-type: none"> • Deelname aan onderzoeksprogramma's (zoals Klimaat voor Ruimte en Kennis voor Klimaat) en het toepassen van uitkomsten van onderzoek in de Drentse situatie. • Inzicht in kansen en risico's van adaptatie aan klimaatverandering op gemeentelijk niveau en versterking van de bewustwording van klimaatverandering. • Bijdragen aan een klimaatinclusief omgevingsbeleid. • Vermindering van broeikasgasemissies in de landbouw door middel van projecten die het benutten van kringlopen versterken. <ul style="list-style-type: none"> • Projecten om biomassa en afval uit de landbouw en de natuur te benutten voor duurzame energieproductie. • Projecten om CO2duurzaam te kunnen vastleggen in natuur en landbouw. • Onderzoek naar de mogelijkheden om vraag en aanbod van verschillende vormen van energie op regionaal niveau te kunnen koppelen. • Projecten om de kansen vanwege een warmer wordend klimaat te benutten in de toeristische en recreatieve sector en om deze sector een bijdrage te laten leveren aan de emissiedoelen.
Doelen lange termijn (2011-2020)	<ul style="list-style-type: none"> • Aanleg robuuste klimaatcorridors tussen en klimaatmantels rond de Drentse natuur. • Toepassen uitkomsten onderzoeksprogramma's, bijv. voor de landbouw in de beekdalen, Veenkoloniën, de hoge zandgronden en voor veenoxidatie. • Bijdragen aan een robuuste energie infrastructuur c.q. energienetwerken die is toegerust op een meer decentrale, duurzame energieproductie, mede op basis van het provinciaal aandeelhoudersschap in het regionaal energienetwerkbedrijf Enexis.

Focus op: Natuur	
Activiteiten 2009, doorkijk naar 2010, 2011	Deelname project Klimaatatlas (IPO), prioriteitendag en expertmeetings organiseren, doorvertaling landelijk onderzoek naar Drenthe, indicators Drentse natuur bepalen en monitoren met behulp van vrijwilligers (Drentse natuurkalender, als verbijzondering van de landelijke natuurkalender om de ontwikkeling van specifieke Drentse soorten te kunnen volgen), CO2 vastleggen in nieuwe bossen en natuur, stimuleren gebruik vrijkomende biomassa voor duurzame energieproductie en bepalen prioriteitsvolgorde klimaatmantels voor Drentse natuur.
Resultaten 2009	<ul style="list-style-type: none"> • In minimaal drie projecten in het Provinciaal meerjarenplan voor het landelijk gebied zijn klimaat en energiemaatregelen zichtbaar en hebben een toegevoegde waarde. • Een prioriteitendag over klimaat en natuur. • Een agenda met de groene organisaties en anderen over gezamenlijk uit te voeren projecten en het leveren van klimaatdiensten. • Een opzet voor een Drentse Natuurkalender.
Betrokken partijen	Natuurmonumenten, SBB, Drents landschap, particuliere terreinbeheerders, waterschappen, DMF, Alterra en gemeenten.
Reservering uit programma in 2009	€ 300.000

Focus op: Landbouw	
Activiteiten 2009, doorkijk naar 2010, 2011	Deelname aan hotspot Landbouw en klimaat en voorbereiding deelname hotspot Droge rurale gronden in de Oude Vaart en Reest. Uitvoeren project Duurzaam boer blijven in Drenthe, onderzoek naar reductie overige broeikasgassen en benutting biomassa- en afvalstromen.
Resultaten 2009	<ul style="list-style-type: none"> • In Drenthe doen 200 boeren mee aan het project 'Duurzaam boer blijven in Drenthe'. • Deelname aan twee projecten die aansluiten op landelijke onderzoeksprogramma's. • Minimaal twee projecten benutting biomassa gerealiseerd. • Fase 2 (klimaatscenario's confronteren met 15 teelten) van Hotspot landbouw en klimaat is afgerond.
Betrokken partijen	LTO, Alterra, Waterschappen, individuele agrarische bedrijven, programma's 'Klimaat voor ruimte' en 'Kennis voor Klimaat'.
Reservering uit programma in 2009	€ 110.000

Focus op: Recreatie & Toerisme	
Activiteiten 2009, doorkijk naar 2010, 2011	Overleg organiseren om kansen en bedreigingen in beeld te krijgen. Afspraken maken over uitvoeren kansrijke opties en over verduurzaming energiegebruik in de sector.
Resultaten 2009	De mogelijkheden om de recreatiesector klimaatbestendig door te ontwikkelen zijn in beeld gebracht en uitgewerkt in een gezamenlijk businessplan.
Betrokken partijen	Recreatieschap, Recron, gemeenten en individuele ondernemers.
Reservering uit programma in 2009	€ 50.000

Focus op: Klimaat en Energie in het landschap	
Activiteiten 2009, doorkijk naar 2010, 2011	Bijdragen aan een klimaat- en energie inclusief omgevingsbeleid, modelonderzoek naar de relatie tussen energie en sociaal ruimtelijke ontwikkeling (hogere energieprijzen leiden tot soc. econ. verschuivingen), een adaptatiescan toepassen op gemeentelijk niveau, een gebiedsgerichte aanpak voor Zuidoost Drenthe structureren en uitvoeren. Onderzoek doen naar vraag en aanbod van energie in Zuidoost Drenthe en praktische koppelingen verzinnen, een onderzoek opstarten naar concrete toepassingsmogelijkheden nieuwste klimaatkennis in de Veenkoloniën, deelname aan internationaal project over adaptatie / klimaatlandschappen.
Resultaten 2009	<ul style="list-style-type: none"> • Ruw model voor de relatie energieprijis – sociaal economische ontwikkeling (provincie Groningen is trekker). • Toepassen adaptatiescan in vier Drentse gemeenten. • Onderzoek energiebehoefte en –vraag in Zuid Oost-Drenthe. • Plan van aanpak en consortium vormen voor onderzoek naar toepassen nieuwste klimaatkennis in Veenkoloniën. • Deelname aan internationaal project over adaptatie / klimaatlandschappen. • De kansen voor windenergie in ZO-Drenthe zijn in kaart gebracht
Betrokken partijen	Programma's Klimaat voor Ruimte en Kennis voor Klimaat, buitenlandse overheden, gemeenten, waterschappen, partners in zuidoost Drenthe, Enexis en provincie Groningen.
Reservering uit programma in 2009	€ 200.000

Water

Deelprogramma: Water	
De "10-seconden" uitleg	<p>De meest recente gegevens over ons veranderend klimaat en de mogelijke effecten zijn aanleiding om de komende jaren ook in Drenthe nader onderzoek te doen naar de gevolgen van deze verandering voor de fysieke leefomgeving en onze watersystemen. In 2009 onderzoeken we de gevolgen van klimaatverandering voor de Drentse watersystemen. Met dit deelprogramma dragen we bij aan een klimaatbestendige waterhuishouding waardoor functies duurzaam kunnen worden gerealiseerd. Hierdoor wordt de kwalitatieve en kwantitatieve waarde van de beschikbare watervoorraad gewaarborgd.</p> <p>Daarnaast worden concrete maatregelen (passend binnen de klimaatscenario's) uitgevoerd, gericht op bergen en vasthouden van water.</p>
Waarom dit deelprogramma	<p>VKlimaatverandering zal resulteren in een lagere waterbeschikbaarheid in de zomer en grotere kansen op incidentele wateroverlast.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zowel grond- als oppervlaktewater zijn belangrijke dragers van de fysieke leefomgeving met bijbehorende functies. • Watervoorraad vertegenwoordigt een belangrijke (economische) waarde voor mens en natuur.
Algemene ambitie	<ul style="list-style-type: none"> • De watersystemen in Drenthe zijn robuust en in staat om effecten van klimaatverandering te ondervangen. Concreet betekent dit: • In 2020 kan 22 miljoen m3 water worden geborgen. • In 2020 kan 40 miljoen m3 water worden vastgehouden. • Ruimte voor waterberging in beekdalen. • Zoveel mogelijk vasthouden water op hogere delen binnen Drenthe. • Voldoende wateraanvoercapaciteit voor droge perioden. • Bestaande grondwatervoorraad zeker stellen. • Bij uitvoering maatregelen samenwerken met anderen en kansen benutten die innovatieve maatregelen en instrumenten bieden. • Het realiseren van een optimale koppeling van de doelstellingen binnen dit deelprogramma met de gebiedsopgaven van het gebiedsbeleid van het PMJP.
Doelen korte termijn (2009-2011)	<ul style="list-style-type: none"> • Deelname aan project Watersense gericht op inzet sensortechnologie. • Opzetten en uitvoeren project Aquarius gericht op analyse en treffen van klimaatbestendige beheersmaatregelen (samenwerking met HOTSPOT Klimaat en Landbouw). • Stimuleren klimaatbestendig stedelijk waterbeheer. • Ontwikkelen lange termijn visie beekdalen. • Ontwikkelen en stimuleren inzet blauwe diensten. • Versnellen inzet maatregelen gericht op water berging en water vasthouden waaronder uitvoering maatregelen convenant Meppelerdiep en Tusschenwater.
Doelen lange termijn (2011-2020)	<ul style="list-style-type: none"> • Uitvoering aanvullende maatregelen beekdalen • Breder toepassen innovatieve technieken (sensortechnologie) • Breed toepassen inzet blauwe diensten • Doorontwikkelen klimaatbestendig stedelijk waterbeheer

Focus op: Klimaatbestendig waterbeheer	
Activiteiten 2009, doorkijk naar 2010, 2011	<ul style="list-style-type: none"> • Onderzoek Watersense: ontwikkelen beslissingsondersteunende instrumenten voor het waterbeheer met inzet van sensortechnologie (looptijd 2008-2010). • Project Aquarius: uitwerken adaptatiestrategie vanuit Hotspot Klimaat en Landbouw en realisatie concrete maatregelen (looptijd 2009-2011). • Opstellen maatregelenpakket voor klimaatbestendig waterbeheer in stedelijk gebied in samenhang met ingrepen in de waterketen, en gecombineerd met adaptatiescan gemeenten. Vanaf 2010 worden maatregelen uitgevoerd. • Onderzoek naar de rol van de beekdalen in relatie tot klimaatsverandering in relatie tot het nieuwe omgevingsbeleid. • Regionale droogtestudie naar toekomstige waterbehoefte Drenthe. • Onderzoek naar oorzaken, effecten van veenoxydatie en ontwikkelen lange termijn strategie. In 2010-2011 maatregelen gericht op voorkomen veenoxydatie Oosterbos uitgevoerd. • Ontwikkelen instrumentarium blauwe diensten (inzet instrumentarium vanaf 2010) .
Resultaten 2009	<ul style="list-style-type: none"> • Er zijn tussenrapportages van de projecten Watersense en Aquarius. • Overzicht klimaatmaatregelen stedelijk gebied. • Duidelijkheid over inzet beekdalen in relatie tot klimaatsveranderingen. • Inzicht in toekomstige waterbehoefte Drenthe (2050). • Lange termijn strategie "veenoxydatie" beschikbaar. • Beschikbaar beleidsinstrument blauwe diensten.
Betrokken partijen	Waterschappen, Bedrijfsleven, buurprovincies, LTO, Waterleidingbedrijven, gemeenten, Milieufederatie Drenthe
Reservering uit programma in 2009	€ 250.000

Focus op: Water bergen en vasthouden	
Activiteiten 2009, doorkijk naar 2010, 2011	<ul style="list-style-type: none"> • Uitvoeren maatregelen convenant Meppelerdiep, incl waterproject Dwingelderveld en gebied Ansen/Ruinen. • Versnellen realisatie waterberging Noord en Zuid Drenthe (w.o. Tussenwater). • Versnellen realisatie water vasthouden (in samenhang met verdrogingsbestrijding en bijvoorbeeld voorkomen veenoxydatie) in de Drentse TOP gebieden (excl. Dwingelderveld) w.o. Bargerveen.
Resultaten 2009	Projecten water vasthouden en bergen in procedure.
Betrokken partijen	Waterschappen, buurprovincies, LTO, Waterleidingbedrijven, gemeenten, Milieufederatie Drenthe.
Reservering uit programma in 2009	€ 700.000

4 Instrumenten

Om de doelen van het Programma Klimaat en Energie te realiseren ondersteunt de provincie partijen zoals gemeenten, waterschappen, bedrijven, kennisinstellingen en NGO's. Bovendien gaan we partijen bij elkaar brengen en proberen we te voorkomen dat 'het wiel steeds opnieuw wordt uitgevonden' door krachten te bundelen en kennisontwikkeling te stimuleren en uit te wisselen. Hierdoor blijven opgebouwde kennis en ervaringen beschikbaar voor onze partners. Met het beschikbare geld willen we goede plannen uitvoeren en initiatiefnemers stimuleren om te komen met nieuwe plannen en initiatieven en investeerders ondersteunen. Kortom, we kiezen voor een stimulerende en coördinerende rol en werken vraaggestuurd. Daar waar nodig kiezen we voor een sturende rol, bijvoorbeeld als door stropigheid in de besluitvorming, barrières in regelgeving of belemmeringen in de werking van de markt de provinciale belangen worden gefrustreerd. Uiteraard dienen deze rollen te passen bij de provinciale bevoegdheden en de beschikbare budgetten. Dit kan betekenen dat de provincie actief, al of niet tijdelijk, kan deelnemen in gebiedsgerichte projecten. Ook kan via ruimtelijke sturing invloed worden uitgeoefend op het bij elkaar brengen van energievraag en productie, het optimaal benutten van nu nog onbenutte energiestromen (met name hoogwaardige warmte) zoals in Zuid Oost-Drenthe, of het stimuleren van duurzame energieproductie.

De uitvoering van het PKE vraagt om een doortastende aanpak van de provincie. Dit betekent dat we snel en goed gebruik gaan maken van bestaande instrumenten en moeten durven experimenteren met nieuwe instrumenten die ons helpen met het daadwerkelijk versneld realiseren van onze gezamenlijke opgave. In het PKE maken we onderscheid tussen financiële, ruimtelijke, juridische en communicatie instrumenten. We werken in al deze categorieën aan instrumentontwikkeling. Daarbij zien we instrumentontwikkeling niet als doel maar als middel om onze doelen te bereiken. We benoemen hieronder kort de voor 2009 geplande acties. We beginnen met de financiële instrumenten omdat het eerst en vooral nodig is om 'snel meters te maken'.

Beleidsinstrumenten

Binnen de provinciale organisatie, afdeling Duurzame ontwikkeling, opereert het team Beleidsinstrumenten. Het team voert enerzijds wettelijke taken uit, zoals vergunningverlening wet Milieubeheer. Anderzijds ontwikkelt ze beleidsinstrumenten. In 2009 zal het team, in nauwe samenwerking met de andere teams, nieuwe beleidsinstrumenten ontwikkelen en bestaande optimaliseren. Op die manier ontstaat een gereedschapskist die is toegesneden op de nieuwe rol van de provincie als middenbestuur. De verschillende instrumenten worden in onderstaande teksten nader toegelicht.

Financiële instrumenten

Zo snel mogelijk na vaststelling van het actieplan door Provinciale Staten wil de provincie geld beschikbaar stellen om projecten te ondersteunen. Het opstellen van een uitgebreide subsidieverordening is een langdurig traject. Ten behoeve van een snelle uitvoering van het Actieprogramma wordt in 2009 de KUS-regeling (Klimaat Uitvoerings Subsidie) geopend. Deze regeling maakt gebruik van de Algemene Subsidie Verordening (ASV) middels aanvullende, door GS opgestelde (beleids)regels. Deze beleidsregels dienen aan te sluiten bij de doelen en

prioriteiten van het Actieprogramma en stellen de randvoorwaarden waarbinnen subsidie kan worden aangevraagd worden vast.

Daarnaast worden in 2009 de mogelijkheden voor aanvullende financiële instrumenten onderzocht. In algemene zin dienen deze instrumenten creativiteit bij externe partijen te ondersteunen, samenwerking te stimuleren en praktijkexperimenten te versnellen. Daarbij kan worden gedacht aan bijvoorbeeld een tenderregeling, prijsvragen, Revolverende fondsen (PvdA, motie PS 25 juni 2008) of participatiefondsen.

Ruimtelijke instrumenten

De afgelopen 2 jaar is de provincie trekker geweest van Charrettes, meerdaagse ontwerpbijsamenkomsten waarbij duurzaam, klimaatbestendig, ruimtelijk ontwerpen centraal staat. Zowel nieuwbouwlocaties als revitaliseringopdrachten en herontwikkelingsopgaven van woongebieden en bedrijventerreinen zijn onderwerp van charrettes geweest. De resultaten laten zien dat klimaatbestendig bouwen tot de realiteit behoort en tot norm dient te worden verheven. Drenthe zal daarom de charrettes aan gemeenten blijven aanbieden voor substantiële opgaven. Ook gaan we adaptatiescans aanbieden. Met deze scan kunnen de kansen en bedreigingen van klimaatveranderingen voor gemeenten in kaart worden gebracht.

Juridische instrumenten

In 2009 verkennen we de mogelijkheden om juridische instrumenten in te zetten. Zo zal in het nieuwe omgevingsbeleid worden aangegeven met welke instrumenten het voorgenomen klimaat- en energiebeleid gerealiseerd wordt. Instrumenten die daarbij aan de orde kunnen komen zijn de verordening, de pro-actieve aanwijzing, en beleidsregels.

Voor grote projecten met mogelijk belangrijke gevolgen voor het milieu kan een m.e.r.-plicht aan de orde zijn. In die gevallen kan de provincie ondersteuning leveren bij het doorlopen van de m.e.r.-procedure, eventueel verbreed naar een duurzaamheidsbeoordeling.

Communicatie instrumenten

Deelneming van veel partijen in de uitvoering en goede samenwerking stelt hoge eisen aan de communicatie. In de voorbereiding van dit Actieplan is met gemeenten en waterschappen afgesproken dat klimaat en energiebijsamenkomsten worden georganiseerd waarbij kennis en ervaring kan worden uitgewisseld. In een separaat communicatieplan zullen de verschillende acties worden gepresenteerd. Enkele acties kunnen al worden benoemd. Zo zal een interactieve website beschikbaar komen, wordt een expert panel opgericht die het programmeamteam zal ondersteunen en wordt samen met Energy Valley een energiebureau voor Zuid Oost Drenthe opgericht waarmee projecten in de regio worden aangejaagd. Met het project 'Drenthe bespaart' worden burgers geïnformeerd over de mogelijkheden om dicht bij huis energie te besparen. Ook worden in 2009 twee symposia georganiseerd. Eén rond het thema Duurzaamheid en Sport en een internationaal symposium "Grounds for Change". Inmiddels worden in het televisieprogramma 'Green Dream District' Drentse voorbeeldprojecten op het gebied van duurzaamheid gepresenteerd.

Communicatie

Activiteiten 2009, doorkijk naar 2010, 2011	<ul style="list-style-type: none">• Organiseren van "versnellingsbijeenkomsten" voor gemeenten en waterschappen over belangrijke speerpunten van het PKE.• Organiseren internationale Grounds for Change conferentie in Drenthe. De kans om successen van Drenthe te laten zien en te leren van initiatieven van "over zee".• Organiseren symposium "Duurzaamheid en Sport". In het kader van de komst van la Vuelta geven we aandacht aan hoe topsportevenementen en duurzaamheid samengaan.• Er wordt een netwerk in kaart gebracht rondom het programma Klimaat en Energie. Dit netwerk bestaat uit verschillende stakeholders die iets kunnen betekenen en/of die belanghebbend zijn in het proces van planvorming en uitvoering.• Er wordt een website opgezet voor betrokkenen waar ze verdiepende informatie over het PKE en de verschillende initiatieven kunnen vinden.• Vijf Drentse items van 3 minuten in het informatieve NatGeoJunior programma "Green Dream District".• Aanjagen energiebesparingscampagne 'Drenthe bespaart' Stimulering bewustwording jongeren via spelvorm Climate Quest
Resultaten 2009	<ul style="list-style-type: none">• Gemeenten en waterschappen zijn actief betrokken en participeren in communicatiemiddelen.• Zichtbaarheid van het programma Klimaat en Energie is vergroot.• Er is een netwerk rondom het programma Klimaat en Energie in kaart gebracht en dit netwerk wordt actief benut.• Een internationale, informatieve en interactieve "Grounds for Change" conferentie.• Een succesvol, informatief en interactief symposium "Duurzaamheid en Sport".• Herkenbare huisstijl van het programma Klimaat en Energie.
Betrokken partijen	<ul style="list-style-type: none">• Provinciale medewerkers, Gedeputeerde Staten, Provinciale Staten.• Medeoverheden (ambtelijk en bestuurlijk): Europa, Rijk, Provincies, Gemeenten, Waterschappen, Energy Valley.• Semi-overheden: Waterbedrijven, Energieleveranciers.• Belanghebbende organisaties en instellingen: MFD, HDL, SBB, VNO/NCW KvK.• Bedrijven: Ondernemers, Industriekringen, Brancheorganisaties, andere ondernemersverenigingen, bedrijventerreinen / Parkmanagement organisaties.• Kennisinstituten en onderwijs.

Monitoring en evaluatie

Monitoring is nodig om de voortgang van het programma te meten, om tussentijds het beleid te kunnen bijstellen en om het beleid te evalueren. De gerealiseerde vermindering van de CO₂-emissie wordt gemonitord met de Carbon monitoringsystematiek. Elk jaar, gekoppeld aan de beleidsrapportage, wordt inzicht gegeven in de behaalde resultaten. Daarnaast wordt gewerkt aan een programmamonitor waarmee de ontwikkelingen in de vele facetten van het klimaat en energiebeleid kunnen worden gevolgd. Daarbij zal worden aangesloten bij de monitoring van het Energieakkoord Noord Nederland en het monitoringbeleid van andere provincies. Meerdere gemeenten hebben aangegeven geïnteresseerd te zijn in de Carbon monitoringsystematiek. De provincie gaat daarbij ondersteunen.

In het programma is vermeld dat het programma met een zekere regelmaat wordt geëvalueerd. Daarbij is een periode van twee jaar vermeld. Dit betekent dat in het voorjaar van 2010 een eerste evaluatie wordt uitgevoerd. De aanbevelingen uit de evaluatie van de Nota energiek Drenthe (dec. 2008) worden in de loop van 2009 geïmplementeerd.

CO₂-Monitoring

Ten behoeve van de beleidscyclus is het belangrijk te weten wat voor effect het ingezette beleid heeft. De monitoring van het effect van de uitgevoerde (en nog uit te voeren) projecten in het kader van Energiek Drenthe en het nieuwe programma Klimaat en Energie zal plaatsvinden met behulp van een softwaresysteem bekend onder de naam CarBon.

Dit systeem bestaat uit een 3-tal onderdelen: Carbase, Carmon en Carman. CarBase bevat de basis van het monitoringssysteem, namelijk de nulmeting. CarMon is het onderdeel dat de voortgang en CO₂-emissiereductie van de projecten behandelt. Tenslotte bevat het onderdeel CarMan een management tool om prioriteitstelling en scenario's door te rekenen. De modules CarMan (beleidsontwikkeling, beleidsuitvoering en evaluatie) en CarMon (monitoring en evaluatie) samen ondersteunen dus de gehele beleidscyclus.

Op dit moment wordt de module CarMon actief gebruikt voor de invoer van de projecten zoals uitgevoerd op basis van Energiek Drenthe. Door bij deze projecten aan te geven hoeveel CO₂ er is bespaard kan een totale reductie voor de looptijd van Energiek Drenthe worden bepaald. Het effect van de geleverde inspanning wordt hiermee zichtbaar gemaakt (tabel, grafiek en kaart).

De CarMan module wordt op korte termijn in gebruik genomen om de keuzes binnen het programma Klimaat en Energie af te wegen op effectiviteit en rendement. De module biedt de mogelijkheid om verschillende varianten en projecten met elkaar te vergelijken en de beste te kiezen. Deze module kan ook worden gebruikt voor het ondersteunen van het maken van gewogen keuzes die nodig zijn als gebruik gemaakt gaat worden van het instrument Energieparagraaf.

Aangezien het provinciaal reductiedoel een doel is voor de hele provincie vallen daar ook de sub-doelen van bijvoorbeeld gemeenten en wooncorporaties onder. De provincie hoeft dus niet de gehele CO₂-emissiereductie voor haar rekening te nemen. Het CarBon systeem biedt de mogelijkheid om ook de resultaten van anderen in kaart te brengen. Carbon (met in ieder geval CarBase en CarMon) wordt daarom ook aangeboden aan de gemeenten en waterschappen. De resultaten uit de verschillende systemen kunnen dan worden samengevoegd met de resultaten uit het provinciale systeem, waarna inzichtelijk wordt hoever we zijn met het halen van de CO₂-reductiedoelstelling.

5 Begroting

De begroting van het actieplan 2009 is hieronder opgenomen. In de reservering is een aantal projecten ondergebracht. Het betreft reeds ingezette initiatieven en projecten, veelal samen met onze gebiedspartners geformuleerd en waarbij financiële toezeggingen zijn gedaan. In deze begroting is ook een deel, groot € 1.954.000 (ca. 30 %) voor een financiële regeling (KUS), bedoeld als cofinanciering van nog aan te dragen projecten, passend binnen de doelstellingen van het programma. Deze regeling moet vraaggestuurd programmeren bevorderen. Afhankelijk van het succes van deze regeling wordt bezien hoe groot deze 'vrije ruimte' de komende jaren wordt.

Deelprogramma:	Reservering 2009:	Financiële regeling 2009 (KUS):
Diep onder Drenthe <ul style="list-style-type: none"> • Geothermie • CCS • WKO, etc. 	€ 780.000 € 600.000 € 50.000 € 130.000	
Kenniseconomie <ul style="list-style-type: none"> • Energieproductie • Groen Gas • Mobiliteit • ETP 	€ 845.000 € 275.000 € 240.000 € 160.000 € 170.000	
Klimaatlandschappen <ul style="list-style-type: none"> • Natuur • Landbouw • Recreatie en toerisme • KE in het landschap 	€ 660.000 € 300.000 € 110.000 € 50.000 € 200.000	
Bouwen <ul style="list-style-type: none"> • Gebouwde omgeving • Openbare verlichting 	€ 881.000 € 816.000 € 65.000	
Water <ul style="list-style-type: none"> • Klimaatbestendig waterbeheer • Water bergen & vasthouden 	€ 950.000 € 250.000 € 700.000	
Subtotaal	€ 4.116.000	
Instrumentontwikkeling	€ 476.500	
Onvoorzien/procesgeld	€ 153.500	
Totaal	€ 4.746.000 ←	→ € 1.954.000

Bijlage: Projecten PKE

In dit actieplan presenteren we de geplande inspanningen in 2009. Daar waar dat kan presenteren we een doorkijk naar 2010 en 2011. We beginnen echter niet bij nul! Al met de nota Energiek Drenthe is een begin gemaakt met de uitvoering van het klimaat en energiebeleid. Deze lijn willen we met het PKE versnellen en intensiveren. Om dat goed uit te voeren in focus aangebracht via de vijf deelprogramma's. Om te laten zien wat op dit moment al concreet gebeurt presenteren we per deelprogramma een drietal projecten die al worden uitgevoerd dan wel op het punt staan uitgevoerd te worden. De lijst is beslist niet uitputtend maar geeft een goed beeld van de lopende acties.

Diep onder Drenthe

1. Potentieelstudie diepe ondergrond

Nieuw gebruik van de diepe ondergrond is bijvoorbeeld de mogelijke opslag van CO₂ in lege gasvelden en het op kilometers diepte winnen van aardwarmte (geothermie). Tegelijk met een algemene landelijke beleidsverkenning maakten we een provinciale beleidsverkenning van alle gebruiksfuncties in de ondergrond. In de Beleidsnotitie Ondergrond Drenthe is vervolgens het totaal van het ondergronds bodemgebruik in beeld gebracht en zijn provinciale beleidsaccenten voorlopig bepaald. TNO maakte voor ons een verkenning van de Drentse ondergrond voor geothermie en opslag van CO₂. Dit was aanleiding om in het afgelopen jaar samen met de provincies Fryslân en Groningen een nadere studie te maken van de potentie van het totale gebruik van de diepe ondergrond. De bodem van Noord-Nederland heeft een grote potentie op energiegebied en dit is voor de uitvoering van het Energieakkoord van groot belang. Op basis daarvan gaan we een noordelijke agenda voor het gebruik van de diepe ondergrond maken. Die gaat vooral over het gebruik van lege gasvelden voor opslag van CO₂ en over het gezamenlijk ontwikkelen van geothermie projecten. Planvorming met keuzes zullen in een uitwerking van het omgevingsbeleid plaats vinden.

2. Warmte- en koude opslag

Er is een studie gemaakt over de potentie van de Drentse bodem voor warmte- en koude opslag. Het gebruiken van de bodem voor opslag van koude en warmte heeft grote voordelen, zowel economisch als voor klimaat en energie. We stelden een plan van aanpak op voor het stimuleren van de aanleg van installaties in Drenthe. Dat is ook hard nodig omdat er veel verschillende partijen zijn. De organisatie van de regie door de provincie hebben we ter hand genomen. We overlegden hierover met alle partijen die van belang zijn, zoals installatiebedrijven, gemeenten, boorbedrijven, zodat open en gesloten WKO systemen op korte en lange termijn substantieel bijdragen als duurzame (bodem)energiebron in de provincie Drenthe. Dat doen we door:

- Stimulering van de marktvraag
- Bevorderen van de marktwerking (faciliteren)
- Zorgen voor een helder en duidelijk beleid / wettelijk kader (reguleren waar mogelijk dereguleren)

Het aantal systemen zal door de marktwerking vanzelf toenemen. Maar als provincie werken we samen met alle partijen aan versnelde groei.

3. Geothermie

We verkenden stapsgewijs de mogelijkheden voor de diepe aardwarmtewinning in Drenthe. Eerst provinciaal in een snelle globale studie. Het blijkt dat in het noorden en zuidoosten van Drenthe grote potenties zijn. Vervolgens onderzochten we of het economisch rendabel is. Bij

grote warmtevraag is dat beslist het geval! Daarom zijn wij met de resultaten van de verkenningen in overleg gegaan met gemeenten en de glastuinbouwers. Dat overleg heeft zijn vruchten afgeworpen. Inmiddels ziet de Stichting Glastuinbouw Emmen geothermie als een belangrijke factor voor de toekomst van de glastuinbouw voor de bestaande bedrijven en als positieve vestigingsfactor voor nieuwe bedrijven. De provincie en de stichting sloegen de handen ineen. Voor de aanleg van geothermische installaties voor de bestaande glastuinbouwbedrijven in Erica en Klazienaveen werken we samen de plannen uit. Inmiddels is nader onderzoek van de ondergrond gaande naar de optimale locaties om te boren. Dat onderzoek is ook nodig voor het aanvragen van een vergunning voor de winning.

Kenniseconomie

1. Stimuleren ontwikkelen Groen Gas markt

De provincie Drenthe heeft de ambitie om de marktintroductie van Groen Gas te versnellen. Belangrijk voor het realiseren van groengas projecten is het realiseren van een goede keten architectuur die rekening houdt met de maximale toegevoegde waarde van de verschillende partijen. Door tegengestelde belangen van de verschillende partijen lukt het vaak de individuele partij niet om op korte termijn een economisch duurzaam project van de grond te krijgen. Hierin ligt juist de kracht van de provincie om te faciliteren en aan te jagen.

Om deze rol van faciliteren en aanjagen goed op te kunnen pakken begint de provincie met het uitwerken van een businesscase voor groengas. project stappen in dit proces zij het inventariseren van mogelijkheden en het opstellen van een plan van aanpak om uiteindelijk te komen tot een uitvoeringsprogramma. In dit plan worden de mogelijkheden voor grootschalige productie van biogas, opwaardering daarvan tot Groen Gas, transport, en toepassingsmogelijkheden (inclusief transport) in kaart worden gebracht.

2. Stimuleren ontwikkeling Energie Transitie Park

Onder Energie Transitie Parken (ETP's) verstaan we toegepaste technologiecentra die nauw aansluiten bij energie- en industriële activiteiten. In Drenthe zijn dat het ETP Midden Drenthe (Wijster), het ETP Europark (Coevorden) en het ETP Emmtec Services (Emmen). De inzet is om met lokale overheden en bedrijven de omgevingskenmerken in kaart te brengen en de realisatie van nieuwe technologieën, ketenefficiency, en procesoptimalisatie te bevorderen. Voorbeelden van activiteiten die ontwikkeld kunnen worden zijn energiecascadering (het trapsgewijs inzetten van hoogwaardige resp. laagwaardige energie, het optimaal op elkaar afstemmen van nieuwe verwerkings- en opwekkingstechnieken (Energieweb Europark) of het vergroenen van brandstoffen die ingezet kunnen worden voor de energievoorziening resp. restwarmteproductie.

3. Uitvoering '100.000 voertuigenplan'

Vanuit de beleidsnota "Energiek Drenthe" is in 2008 gestart met het formuleren van ambities en acties gericht op het bevorderen van duurzame transportbrandstoffen. In het 100.000 voertuigenplan is, samen met de provincies Groningen en Friesland, de intentie uitgesproken om de productie en toepassing van duurzame transportbrandstoffen te stimuleren. Tevens is daarin de ambitie geformuleerd om in 2015 in Noord-Nederland 100.000 voertuigen te laten rijden op elektriciteit, Groen Gas (voorafgegaan door aardgas via een no-regret scenario), biodiesel en bio-ethanol. Er is naast het uitspreken van deze ambities ook een aantal actiepunten geformuleerd. Eén van de actiepunten dat gerealiseerd is, is het opstellen en vaststellen van het Beoordelingsinstrument Biomassa-initiatieven (Bibi). Het is opgesteld in de vorm van checklists die handvatten geven voor bestuurlijke standpuntbepaling bij projecten en een concreet duurzaamheidskader voor subsidieverlening. De drie "P's" van duurzaamheid zijn de basis van

de beoordeling: Planet, People en Profit. Vanuit deze basis wordt getoetst aan verschillende criteria, waaronder die van de Commissie Cramer.

De komende 2 jaar wordt vooral ingezet op het bevorderen van de distributie en het gebruik omdat dit nu een belemmering is voor de marktintroductie.

Bouwen

1. 100.000 woningenplan

Energiebesparing is volgens de Trias Energetica de eerste en meest belangrijke stap om de emissie van broeikasgassen te beperken. Voor het realiseren van energiebesparing in de nieuwbouw zijn provincies bij uitstek (en deels al van nature) het bestuursorgaan dat hierin de regie kan voeren, zoals bij de volkshuisvestingsopgaven en de (regionale) woonplannen. De stedelijke gebieden in Drenthe staan de komende jaren voor complexe en soms omvangrijke nieuwbouwopgaven waarbij veel partijen, waaronder corporaties, projectontwikkelaars en particuliere opdrachtgevers, zijn betrokken. Duidelijke regie en deels normatieve afspraken (met VROM) over de kwaliteit van de nieuw te bouwen woningen is daarbij geboden. Ook de (toekomstige) gebruikers en met name de groeiende groep van particuliere opdrachtgevers moeten in al deze trajecten actief worden betrokken. In de Drentse strategie wordt het accent gelegd op het aanjagen van initiatieven, het samenbrengen van betrokken partijen, het verwerven van financiële fondsen en het aanreiken en ontwikkelen van het benodigde instrumentarium. Het 100.000 woningenplan richt zich zowel op bestaande bouw als nieuwbouw. Voor nieuwbouw geldt dat een versnelde verscherping van de EPC-norm naar 0,5 of minder wordt doorgevoerd.

2. Klimaatneutrale wijk of dorp

De provincie Drenthe ondersteunt gemeenten en andere initiatiefnemers die de ambitie hebben om nieuwbouwlocaties klimaatneutraal te ontwikkelen. Dit is het geval voor de locaties Vries-oost en Beilen-oost. Voor Vries-oost is al een charrette uitgevoerd. De afdeling Ruimtelijke Ontwikkeling is betrokken bij beide initiatieven.

3. Openbare verlichting

De provincie heeft de doelstelling geformuleerd om 30% van haar verlichting langs provinciale wegen te saneren. Verlichting die om verkeersveiligheidsredenen overbodig is. Voor Drenthe als wegbeheerder houdt dat in dat ca 1000 lichtmasten verwijderd worden. Hiermee wordt naast het terugdringen van CO₂ (minder energieverbruik leidt tot) ook de lichtoverlast in het landelijk gebied teruggedrongen. De doelstelling wordt in 2010 gerealiseerd.

De voor de resterende verlichting wordt onderzocht in of innovatieve toepassingen mogelijk zijn. Op het fietspad langs de 855 en langs de N374 zijn pilots opgestart met LED-verlichting. Op basis van deze bevindingen, in combinatie met de laatste technische ontwikkelingen, wordt in de 2e helft van 2009 besloten wanneer en op welke wijze hier wijzigingen worden doorgevoerd.

De provincie zal actief haar bevindingen delen met medewegbeheerders in Drenthe.

In 2009 wordt ook een onderzoek opgestart naar de mogelijkheden van de provinciale steunpunten en infrastructuur. Naast een mogelijke multifunctionaliteit wordt ook duurzaamheid onderzocht (waaronder alternatieve energiebronnen) voor het toekomstig gebruik.

Klimaatlandschappen

1. Duurzaam boer blijven in Drenthe.

Het project Bedreven bedrijven richtte zich in de periode 2001 – 2008 op het sluiten van mineralenkringlopen binnen agrarische bedrijven. Aanvankelijk met als doel de kwaliteit van het milieu te verbeteren (met name bodem en water) en kostenbesparingen te realiseren door een lager gebruik van meststoffen. Naderhand bleek dat deelname aan het project ook leidde tot een significant lagere uitstoot van broeikasgassen. Uit een recente studie bleek dat de doelstelling voor de reductie van broeikasgassen voor de gehele landbouwsector in Drenthe wordt gehaald indien melkveehouderijen zouden boeren op de wijze van Bedreven bedrijven. Emissiereductie is daarom een nieuw doel geworden in een vervolgproject, Duurzaam boer blijven in Drenthe, dat zich in de startfase bevindt. Bij de uitvoering wordt gebruik gemaakt van studieclubs en een maatlat.

2. Van Schetsboek naar Klimaataatlas

In 2008 is het rapport Klimaateffectenschetsboek Drenthe en Groningen uitgebracht. Daarin is een vertaling opgenomen van de meest recente klimaatscenario's van het KNMI voor 2050, naar het gebied van Drenthe en Groningen. Tevens is inzicht geboden in de effecten van de scenario's voor belangrijke functies en thema's, zoals wateroverlast, verdroging, landbouw, natuur, stedelijk gebied, verkeersinfrastructuur en recreatie. Tijdens het opstellen van het rapport bleek dat er nog veel wetenschappelijke informatie onbenut was gebleven en er ook nog veel vragen waren vanuit de beleidshoek. Daarom is eind 2008 een vervolgproject gestart, waarbinnen de provincies samenwerken met KNMI, Alterra en DHV. Daarin wordt in het bijzonder ingezoomd op de effecten voor Natura 2000 gebieden en voor de landbouw, er wordt een adaptatiescan ontwikkeld voor een provinciaal omgevingsplan, er wordt gewerkt aan een hydrologische onderlegger en een geoportaal en er komt meer informatie beschikbaar van het KNMI over de primaire klimaateffecten. Het project wordt in de eerste helft van 2009 afgerond. De uitkomsten worden ook beschikbaar gesteld aan betrokken instanties in onze provincie en zijn een prima vertrekpunt voor het ontwikkelen van een gebiedsgerichte of themagerichte aanpak van klimaatadaptatie.

3. Hotspot Klimaat en Landbouw

Binnen de hotspot klimaat en landbouw werken de drie Noordelijke provincies samen met het LTO, de waterschappen, agro-business en de WUR aan het ontwikkelen van adaptatiestrategieën voor de landbouw. In de eerste fase (afgerond 2008) is de kracht van de landbouw in de regio Noord-Nederland vergeleken met regio's elders in Europa, vanuit het perspectief van klimaatverandering en vanuit economische ontwikkeling. Dit voor de teelten gras, aardappelen en tarwe. Daaruit kwam naar voren dat er goede perspectieven zijn voor onze regio. Met de kanttekening dat effecten van klimaatextremen daarin niet zijn meegenomen. In de tweede fase (afgerond voorjaar 2009) is voor 15 teelten en voor de melkveehouderij een koppeling gemaakt tussen klimaatfactoren (ingezoomd op extremen) en teeltomstandigheden, voor nu, 2040 en 2100. Dit heeft een schat aan informatie opgeleverd. Ook nieuwe teelten als riet en artisjok zijn meegenomen. Dan blijkt bijvoorbeeld dat suikerbiet en gras tamelijk klimaatongevoelig zijn i.t.t. aardappelen, lelies en peen. Ook is een schatting gemaakt van schaderisico's, mogelijke maatregelen en de kosten daarvan. Het rapport is input voor de 3e fase waarin de informatie wordt opgeschaald tot bouwplannen voor nader te onderscheiden gebieden. Dan blijkt of sprake is van samenloop of tegenstellingen tussen maatregelen voor verschillende teelten. Dit leidt tot voorstellen voor adaptatiestrategieën op bedrijfsniveau, maar ook op gebiedsnivo. Dit laatste nivo is met name van belang voor het provinciaal omgevingsbeleid.

Water

1. *Projecten Watersense en Aquarius*

Samen met het waterschap Hunze en Aa's de Waterleidingmaatschappij Drenthe en het bedrijfsleven wordt onderzoek uitgevoerd naar innovatieve vormen van waterbeheer met inzet van sensortechnologie. Verwachting is dat innovatie betere mogelijkheden geeft om het waterbeheer af te stemmen op klimaatsverandering. Project Watersense richt zich op het ontwikkelen van beslissingsondersteunende modellen en in project Aquarius wordt de adaptatiestrategie Klimaat en Landbouw uitgewerkt en worden maatregelen uitgevoerd.

2. *Convenant Meppelerdiep (Dwingelderveld)*

In convenant zijn afspraken gemaakt over water vasthouden en bergen ter voorkoming van wateroverlast in Meppel. Het project Dwingelderveld levert daar een belangrijke bijdrage aan. Hier wordt ruim 1.000.000 M³ water geborgen. Uitvoering maatregel (2010) is nog in afwachting van besluitvorming over een Europese LIFE aanvraag.

3. *Regionale droogtestudie*

In 2009 wordt met de waterschappen onderzoek uitgevoerd naar de toekomstige waterbehoefte in Drenthe. Verwachting is dat de watervraag toeneemt door klimaatsverandering maar anderzijds de beschikbare watervoorraad in het IJsselmeer afneemt.

Instrumenten

1. *Charrettes*

De afgelopen twee jaar is de provincie trekker geweest van Charrettes, meerdaagse ontwerpbijsamenkomsten waarbij duurzaam, klimaatbestendig, ruimtelijk ontwerpen centraal staat. Zowel nieuwbouwlocaties als revitaliseringopdrachten en herontwikkelingsopgaven van woongebieden en bedrijventerreinen zijn onderwerp van charrettes geweest. De resultaten laten zien dat klimaatbestendig bouwen tot de realiteit behoort en tot norm dient te worden verheven. Drenthe zal daarom de Charrettes aan gemeenten blijven aanbieden voor substantiële opgaven. In 2009 zijn inmiddels twee Charrettes uitgevoerd, te weten voor Pesse en Gieterveen.

2. *Drenthe Bespaart*

Om te komen tot werkelijke energiebesparing in Drenthe is het van groot belang dat bedrijven en inwoners van Drenthe participeren. De gezamenlijke website (drenthebespaart.nl) en campagne Drenthe Bespaart bieden hiervoor goede kansen. Het gaat om het in gang brengen en in stand houden van de participatie van de inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties in Drenthe. Het vraagt om gedragsverandering. Drenthe bespaart heeft de potentie om uit te groeien tot een platform waarmee participatie wordt bewerkstelligd, met name door de krachtige bundeling van relevante actoren en een digitale omgeving met meer mogelijkheden. Dit in nauwe samenwerking met provincie én gemeenten.

Via het netwerk van Drenthe Bespaart weten nu al diverse partijen ons en de gemeenten te vinden met mogelijkheden voor projecten en communicatie. Mensen kunnen zich bovendien via Drenthe Bespaart verbinden aan meterstandregistratie, om heel concreet de energiestanden in kaart te brengen. Drenthe Bespaart wordt steeds verder geprofessionaliseerd.

3. *Green Dream District*

Green Dream District is een infotainment programma voor jongeren, waarin door middel van een competitie op zoek wordt gegaan naar creatieve duurzame oplossingen. In het programma

wordt zichtbaar gemaakt wat er op dit moment speelt op het gebied van duurzame technologische innovaties en hoe jonge uitvinders een eigen unieke bijdrage leveren aan een betere wereld. Green Dream District brengt techniek, duurzaamheid, creativiteit en jongeren bij elkaar. Daarnaast vormt het programma een platform voor duurzaam innoverend Nederland, waarin zij de jeugd laat zien wat er al wel gedaan wordt voor een beter wereld. Green Dream District wil niet inzichtelijke items inzichtelijk maken.

We laten in dit programma ook een aantal duurzame Drentse innovaties zien, namelijk:

1. Geothermie
2. Van slachtafval tot biobrandstof
3. Klimaatneutrale dierentuin Emmen
4. Klimaatadaptatie: Hermeandering van beken om overstromingen te voorkomen
5. Biovergisting

Het zijn allemaal thema's (sterke punten) waarin Drenthe zich onderscheidt van andere regio's en dus kansen om Drenthe landelijk op de kaart te zetten. Landelijke belangstelling is in economisch opzicht interessant.

